

XIX asr oxiri va XX asr bo'shida Ma'xmu'dx'uja Bexbudiy xazratlari ikki bor Turkiya shaharlariga tashrif buyradi. Ayniqsa, 1914 yildagi safari "O'yina" jurnali sahifalarida batafsil e'ritiladi. Alpomaning jadidlik goyasi va islohotlariga kuch-quvvat bergan omil ham ayni safar taassurotlari, xususan, Kichik Osiyodagi taraqqiy mevalariga guvoh bulganidir. Bugun esa Uzbekistondan urganiladigan davrlar keladi.

(Davomi 8-sahifada)

ЕТТИКУНЛИК

КУЧЛАР ВА КУНГИЛЛАР ЧАРОҒОН БЎЛГАЙ

СУНЪЙ ИНТЕЛЛЕКТ – ЯНГИ ДРАЙВЕР

Хафтанинг энг муҳим воқеаларидан бири сунъий интеллект (СИ) экотизимини ривожлантириш бўйича тақдимот бўлди.

Сунъий интеллектда амалга оширилган тизимли ислохотлар натижасида Ўзбекистон сунъий интеллектга тайёрлик бўйича халқаро рейтингда 25 поғона юқорилаб, 62-ўринга кўтарилди. Мамлакат олдига қўйилган мақсад эса янада амбицияли. Ўзбекистонимиз 2030 йилга қадар

дунёдаги энг илғор 50 та давлат қаторига кириш, СИ асосидаги дастурий маҳсулот ва хизматлар ҳажмини 1,5 миллиард долларга етказиш ҳамда 200 дан ортиқ йирик лойиҳаларни амалга оширишни устувор вазифа сифатида белгиллаган.

Бугунгача 24 миллион долларлик инфратузилма яратилган бўлса, мавжуд кластерни кенгайтириш учун яна 70 миллион доллар йўналтирилади. Шунингдек, Қорақалпоғистонда хорижий инвесторлар билан биргаликда йирик дата-марказ-

лар лойиҳалари амалга оширилмоқда.

Сунъий интеллектнинг самардорлиги унга тақдим этиладиган маълумотлар сифати (Big Data)га боғлиқ. Шу боис, вазирлик ва идоралардаги маълумотларни пухта хатловдан ўтказиш ва ягона, ишончли маълумотлар тўпламини шакллантириш вазифаси қўйилди.

Жорий йилнинг ўзидаёқ иқтисодиёт ва ижтимоий соҳада 100 дан ортиқ СИ-лойиҳалар амалиётга жорий этилади. Тиббиёт ва энергетика соҳасида касал-

ликларни барвақт аниқлаш ва энергия сарфини оптимallashtiriш, транспорт ва божхона йўналишида логистика ва юкларни рақамли назорат қилиш, жамоат хавфсизлиги, экология, геология ва ҳуқуқий хизматлар йўналишида IT-Park резидентлари ва 20 дан ортиқ СИ-лабораториялари асосий локомотив бўлади. Жорий йилда ушбу йўналишдаги резидентлар сони 300 тага, хизматлар ҳажми 2 триллион сўмга, экспорт эса 160 миллион долларга етказилади.

Технологик сакрашни амалга оширишнинг энг асосий омилли – бу кадрлардир. Ўзбекистон бу борада кенг қўламли таълим ташаббусларини бошлади. Бугунгача 1,5 миллиондан ортиқ фойдаланувчи СИ бўйича сертификат олди. 900 нафар раҳбар, 3 мингдан ортиқ давлат хизматчиси ва 1 минг нафар банк ходимлари махсус ўқитилди. Келгуси икки йилда ушбу лойиҳа орқали ўқувчилар, талабалар ва ўқитувчилар учун оммавий СИ-саводхонлиги таъминланади.

Президент Шавкат Мирзиёев томонидан белгилаб берилган топшириқлар шуни кўрсатадики, Ўзбекистон сунъий интеллект соҳасида кузатувчи эмас, балки минтақада рақамли стандартларни белгилловчи ва глобал бозорга маҳсулот экспорт қилувчи фаол иштирокчига айланмоқда.

(Davomi 2-sahifada)

ИФТИХОР

ИЛМ-ФАНИМИЗНИНГ ЯНГИ ЙЎЛИ

Ҳаммаси 2016 йил 30 декабрь куни – йил охирининг энг банд, энг тигиз кунларидан бирида – академиклар билан бўлиб ўтган учрашудан бошланди. Янги йил арафасида, барча ўз оилавий ва расмий ишлари билан банд бўлган бир пайтда, Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев ўз жадвалидан беш-олти соатни ажратиб, мамлакатимиз академиклари билан бевосита учрашди. Сўхбат мавзуси енгил эмасди: ўша пайтда Фанлар академияси оғир аҳволда эди, илм-фан тизими ўз йўналишини йўқотган, кўплаб олимлар ўз салоҳиятини рўйба чиқара олмаётган эди.

Президентимиз ҳар бир академикнинг фикр ва тақлифини сабр билан охиригача тинглади. Сўхбат якунида тўлиқ қаноатланмагани сезилиб турса-да, қатъий хулоса қилди: илм-фан экотизимини, албатта, тиклаш керак, чунки бизда ўрта асрлардан буён давом этиб келаётган буюк олимлар – Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Улугбек каби алломалар мероси бор ва бу мерос бугунги авлодни ҳам шунга муносиб ишларга даъват этади.

(Davomi 2-sahifada)

ИЛМ ЙЎЛИ

ИСТИҚБОЛНИ ЙЎНАЛИШ

Ўзбекистон ФА академиги
Қаҳрамон ДАВРОНОВ
билан сўхбат

– Домла, ҳаётингизнинг олтимиш йилдан зиёдини микроорганизмлар ва ферментларини тадқиқ этишга бағишлаб келмоқдасиз. Ўтган даврда турли фанлар ўз устуворлигини бой бериб, бошқа фанлар таркибига сингиб кетди. Шундай шароитда Сиз микробиологиянинг истиқболига қандай қарайсиз?

– Бугунги кунда микробиологияни келажақ фани дейишга асос бор, назаримда. Чунки биотехнологияларнинг жадал ривожини микроорганизмларсиз тасаввур қилиш қийин. Бугун агробиотехнология, саноат биотехнологияси, синтетик биология, биоремедиация, микробиом технологиялари, биоёқилғи ишлаб чиқариш, янги антибиотиклар ва шунга ўхшаш аксарият иннова-

цион йўналишларнинг ривожланиши микроорганизмлар билан бевосита боғлиқ. Ферментлар эса бу жараёнларнинг энг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Улар табиатдаги энг самарали биологик катализаторлар бўлиб, жараёнларни миллионлаб марта тезлаштириш қобилиятига эга. Энг муҳими, бу жараёнлар меъёрдаги босим, мўътадил ҳарорат ва нейтрал муҳит шароитида кечади. Бу эса ферментлар иштирокидаги технологияларни экологик хавфсиз ва энергия тежамкор тавсифланишга олиб келади.

Ферментларнинг яна бир муҳим афзаллиги – уларнинг юқори даражада махсуслиги. Ҳар бир фермент муайян моддага таъсир қилади.

(Davomi 3-sahifada)

ФАКТ

✓ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевга тадбиркорлар билан навбатдаги очиқ мулоқотга тайёргарликнинг бориши юзасидан ахборот берилди.

✓ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлар куни муносабати билан соҳа вакиллари билан бир гуруҳини мукофотлаш тўғрисида”ги Фармони эълон қилинди.

✓ Оғир атлетика: Осиё чемпионатининг олтинчи кунги баҳсларида ҳамюртларимиз 18 та медални қўлга киритди.

✓ Нодирбек Абдусатторов “Esports World Cup-2026” мусобақасида Пранав ва Дудани мағлуб этиб, кейинги босқичга йўл олди.

ЭЪТИРОФ

(5-sahifada ўқин).

ДОСТОНДАН ПАРЧА

УМР САОДАТИ

Ўзбекистон суд-ҳуқуқ тизими дарғаларидан бири
Ҳалима Муҳитдинова (1916–1984) хотирасига бағишланади.

Дунё аждар каби тўлгонган чоғда, Темир исканжада қолганда Ватан, Йигит-қизлар кирди метин сафларга, Курашга кирдилар – бир жону бир тан.

Миллат елкасига офтоб тегсин деб, Миллат кўрагини кўтарсин дея, Миллат ҳуқуқини англади улар, Мақсаддан чекинмай бирор сония.

Улар қаторида бир оташюррак Қиз бор, лекин кўпга маълум эмас у. Халқнинг оғирини енгил қилмоқчи, Ҳалима бўлса ҳам ҳалим эмас у.

Ўқиб-ўрганиш ва пухта тажриба Ёш ўзбек қизининг камоли бўлди. Суд-ҳуқуқ тизими заҳматларида Ватан манфаати аъмоли бўлди.

(Davomi 4-sahifada)

ИЛМ-ФАНИМИЗНИНГ ЯНГИ ЙЎЛИ

Бошланиши 1-саҳифада.

Айнан шу кундан — оддий маъмурий буйруқдан эмас, балки билдирилган чуқур ишонч ва масъулиятдан — Ўзбекистон илм-фанининг янги йўли бошланди.

МУСТАҲКАМ ПОЙДЕВОР

Орадан ўтган йилларни санаб ўтиш мумкин, аммо рақамлар ортида турган маъно муҳимроқ. 2017 йилда, яъни, ўша муҳим учрашувдан кўп ўтмай, Ўзбекистон Фанлар академияси қайта жонлантирилди. Президентимизнинг академия таркибидан чиқариб юборилган қатор институтларни қайтариб, моддий-техник базасини тиклаш бўйича махсус қарори қабул қилинди, соҳага катта маблағ ажратилди.

2017 йил кузига келиб, мамлакат тарихида биринчи марта илм-фан ва инновация масалалари билан махсус шуғулланадиган Инновацион ривожланиш вазирлиги ташкил этилди. Қисқа уч йилликка мўлжалланган Инновацион ривожланиш стратегияси қабул қилиниб, асосий қадамлар аниқ белгилаб олинди.

Бир сўз билан айтганда, 2017–2021 йиллар давомида илм-фан ривожини йўналишида зарур пойдеворлар барпо этилди. “Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида”ги ва “Инновацион фаолият тўғрисида”ги тарихий қонунлар қабул қилинди, “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” тасдиқланди. Илм-фан ва инновацион ривожланишни сарҳисоб қилиш мақсадида Миллий маъруза қабул қилиш йўлга қўйилди. Ана шундай очиқ таҳлил Миллий маърузанинг 2017–2021 йиллар сарҳисоби чоп этилди.

2022 йилда эса Жаҳон банкнинг “Ўзбекистон миллий инновация тизимини модернизация қилиш” лойиҳаси доирасида тайёрланган Миллий маърузада биринчи марта бутун экотизим — давлат бошқаруви, таълим ва кадрлар тайёрлаш, билим ва ғоя яратиш, молиялаштириш, инфратузилма ва тижоратлаштириш, илм-фан маданияти каби олти йўналиш бўйича батафсил ҳаритага туширилди. Айнан шу ҳисоботда биз ўзимизга нисбатан ҳолис бўлдик: илм-фан ва бизнес ўртасидаги алоқа заиф эканини, инновация фаолиятининг асосий қисми Тошкентда тўпланиб қолганини очиқ тан олдик. Бу — мақтаниш учун эмас, тузатиш учун ёзилган ҳисобот эди.

2023 йилда эса бошқарув мустаҳкамланди: Инновацион ривожланиш вазирлиги Олий таълим вазирлиги билан бирлаштирилиб, Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ташкил этилди. Мақсад аниқ — таълим, илм ва инновацияни бир нуктага тўплаб, уни миллий устувор вазифа сифатида сақлаб қолишдан иборат эди. Ушбу жараённинг ичида бўлган, бу ишларда қатнашган кўплаб мутахассислардан бири сифатида шуни айта оламнки, бу осон йўл бўлмади, аммо бекор ҳам кетмади.

Тўққиз йил давомида амалга оширилган ишларни бир сўз билан таърифлаш мумкин: пойдевор. Қонунлар, институтлар, стратегик-режа, бирлашган бошқарув — буларнинг ҳаммаси кўзга унчалик ташланмайдиган, аммо устига мустаҳкам бино қурилиши керак бўлган асос эди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, дунёда бошқа давлатлар ҳам шунга ўхшаш ислохотларни бошлаган. Бъэзи қўшни мамлакатларда ўн йилдан ортиқ давом этган ислохотларга, янги вазирликлар ва дастурларга қарамай, Глобал инновация индексидаги ўрин деярли ўзгармай қолгани, юқори технология экспорт улуши эса йиллар давомида пасайиб борганини кузатиш мумкин. Илмий мақолалар сони сезиларли ошган бўлса-да, аксин-

ча, уларга оид иқтибослар сони пасайган, патент аризалари эса ўн йилга яқин деярли бир жойда турган. Сабаби оддий: янги қонунлар ва ташкилотлар эски, ўзгармаган

Билинлар, энди давлатлар ҳудуди билан эмас, билими билан, аҳоли сони билан эмас, технологияси билан, табиий бойликлари билан эмас, инсон капитали билан рақобатга киришмоқда.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

тизим устига шунчаки қўйиб қўйилган, олий таълим, бизнес ва давлат ўртасидаги ҳамкорлик эса кўпинча форум ва меморандумлар даражасида қолиб кетган — натижада ислохот фақат қоғозга ёпиштирилган, бошқача айтганда, атрофда “инновациясиз инновация” тушунчаси шаклланишига олиб келганди.

Ўзбекистон бошқа йўлдан борди. Биз тизимни шунчаки “янгилаш” эмас, уни ҳақиқатан ҳам бошидан қайта қуришга интилдик: эски тузилма устига янги вазирлик жойлаштириш билан чекланмадик, балки аввал мустақил, кейин таълим тизими билан чуқур бирлаштирилган, ўз фаолиятини доимий равишда қайта қўриб чиқадиغان янги институционал мантиқ яратдик.

ЭНГ МУҲИМ НАТИЖАЛАР

Тўққиз йиллик ишнинг натижасини фақат сўз билан эмас, рақам билан ҳам кўрсатиш мумкин ва бу рақамлар учала Миллий маъруза ҳисоботида аниқ қайд этилган.

Биринчидан, олимлар сони ва сифати ўсди. Расмий маълумотларга кўра, ҳар бир миллион аҳолига тўғри келадиغان тадқиқотчилар сони 2020 йилда 876 кишини ташкил этган бўлса, 2021 йилда бу кўрсаткич 1002 кишига етди — яъни, биринчи марта минг кишилик чегарадан ўтди. Фалсафа докторлари

(PhD) сони деярли икки баробар ошди. Бу — ўрта даромадли давлатлар даражасига яқинлашиш дегани, гарчи ривожланган давлатлар (масалан, Жанубий Кореяда бу кўрсаткич 7980 кишини ташкил этади) билан ҳали катта фарқ сақлаиб қолса-да.

Иккинчидан, мамлакатимиз Глобал инновация индексида сезиларли ўсиш кўрсатди: 2015 йилда 141 давлат орасида 122-ўринда турган Ўзбекистон 2025 йилга келиб 79-ўринга кўтарилди. Лекин бу ердаги энг муҳим жиҳат фақат ўрин эмас. Жаҳон интеллектуал мулк ташкилоти Ўзбекистонни тўрт йил кетма-кет “overperformer” — яъни, мамлакатнинг иқтисодий даражасига нисбатан қутилганидан анча

яхши натижа кўрсатаётган давлат деб тан олди. Бошқача айтганда, биз фақат бойлигимиздан эмас, ақл-заковатимиздан фойдаланиб ютуқларга эришмоқдамиз.

Учинчидан, юқорида айтилган икки қонун ва “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” орқали мамлакатда биринчи марта илм-фан ва инновация учун яхлит ҳуқуқий негиз яратилди. Бу — кўринмас, лекин жуда муҳим натижа: энди ҳар бир кейинги қарор шу негизга таянади.

МАСЪУЛИЯТЛИ БОСҚИЧ

Биламизки, пойдевор — ҳали иморат дегани эмас. Бугун биз балки энг масъулиятли босқичга кирмоқдамиз: тўққиз йил давомида яратилган қонунлар, институтлар, инфратузилма ва бошқарув тизими энди амалиётга айланиши, кундалик фойда бериши керак. Бошқарув анча интеграциялашган ва мустаҳкамланган — аммо бу йўл ҳали тугамаган. Аксинча, айнан шу босқичда яна ҳам кўпроқ эътибор, сабр ва маблағ талаб этилади, чунки энди вазифа фақат қонун қабул қилиш ёки институт тузиш эмас, балки ўша қонун, ўша институт, ўша инфратузилмани фермер, олим, тадбиркор ва оддий фуқаронинг кундалик ҳаётида ишлатиб кўрсатишдир.

Бу ерда мен газета ўқувчиларидан ҳеч нарсани яширмоқчи эмасман: 2022 йилги Миллий маъруза ҳисоботда ўзимиз ёзган муаммолар — илм-фан ва бизнес ўртасидаги заиф алоқа, тадқиқотларни тижоратлаштириш механизмларининг етишмаслиги, Тошкентдан ташқарида илмий фаолиятнинг сустлиги — булар ҳалигача тўлиқ ҳал бўлгани йўқ. Шуни ҳам очиқ айтиш керак: илм-фанга ажратилаётган маблағ ялпи ички маҳсулотнинг 0,14 фоизидан ошмайди, дунё ўртача кўрсаткичи эса 2,63 фоизни ташкил этади — яъни, биздан 15–20 баробар юқори. Бу — заифлик белгиси эмас, балки нимага кўпроқ эътибор бериш кераклигининг аниқ кўрсаткичидир: пойдевор қуриб бўлинди, энди унинг устига иморат қурмоқ, яъни, амалий натижа, фойда ва ишончга эришмоқ зарур, дегани.

Иброҳим АБДУРАҲМОНОВ,
Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳўжалиги вазири, академик

олим, фермер-инноватор ёки стартап асосчиси бўлиши мумкин.

Шу билан бирга, Ўзбекистон энди фақат мамлакат ичида эмас, минтақада ҳам масъулиятни зимасига олмақда. 1993 йилда Орол денгизини сақлаш халқаро жамғармасига асос солган давлатлардан бири сифатида Ўзбекистон 2027–2029 йилларда бу жамғармага учинчи марта раислик қилади. Сув, иқлим, озиқ-овқат хавфсизлиги, рақамли бошқарув каби масалаларни фақат миллий эмас, минтақавий миқёсда ҳал қилиш — бу бизнинг олдимиздаги навбатдаги катта вазифа.

РЕЙТИНГДАН ЭКОТИЗИМГА, ЭКОТИЗИМДАН КЕЛАЖАККА

Тўққиз йил олдин мамлакатимиз олдида савол турарди: илм-фан нима учун кўринмайди? Бугун савол бошқача: илм-фан кимга хизмат қилмоқда? Илм-фан қуйи қатламгача етиб бориб, назариядан ишончга, ёшлар учун келажакка қўйилган қадамга айланиши шарт.

Биз, Янги Ўзбекистон бунёдкорлари ўз илмимиз билан нафақат юртимиз, балки минтақамизни ривожлантиришга ҳам масъулмиз. Шунда илм-фандаги пешқадамлигини миллий ютуқ эмас, умумий тараққиётга айланади ҳамда дунё учун намуна даражасига кўтарилади.

Давлатимиз раҳбари илм-фанга, ёшларга ва келажакка қатъий ишонган ҳолда белгилаб берган марраларга ҳали етганимиз йўқ. Бу марра сари давом этаётган йўлимиз ҳозир янги, янада кенгроқ ва чуқурроқ босқичга кирмоқда.

ИМКОНИАТ БИЛИМ БИЛАН УЙЎНЛАШСА...

Бу мақолани турли касб, турли ёш ва турли қарашдаги одамлар ўқишини ҳисобга олиб, қуйдагича мурожаат қилишни маъқул топдим.

Ўтган тўққиз йиллик давр — Президентимиз раҳбарлигида бутун давлат тизими йўналиши қандай ўзгарганининг исботи. Энди ҳар бир вазирлик, ҳар бир ҳокимлик ўз соҳасида илм-фан ва инновацияни қўшимча эмас, асосий восита сифатида қўриши керак. Илм-фан ва таълим жамоасига: сиз яратган ҳар бир мақола, ҳар бир патент, ҳар бир тарбияланган талаба — бу миллий бойлик, деб ўқтирмоқчиман, бу йўлдан асло тўхтаманг. Лекин бу билим қаярда, кимнинг ҳаётида ишлади, деган саволни ўзимизга муттасил беришимиз керак.

Ёшлар ва ёш тадбиркорларга юзланиб, халқаро рейтингларда кўтарилишимиз ҳар бирингизга имконият яратиш учун хизмат қилсин, дейман. Стартап, лаборатория, фермер ҳўжалиги — барчаси сизнинг гоёларингизни кутмоқда. Сизлардаги иштиёқ, интилиш ва бунёдкорлик ташаббуслари жуда муҳим омили. Илм-фанга, инновацияларга, таълимга ажратилаётган ҳар бир сўм — харажат эмас, узоқ муддатли инвестиция, қачонки, улар сизнинг кучингиз ва билимингиз билан уйғунлашса. Юқорида келтирилган рақамлар, ўсиб бораётган тадқиқотчилар сони, кўтарилаётган рейтинг, буларнинг барчаси сизга, албатта, қанот бўлади.

КўЧАЛАР ВА КўНГИЛЛАР

ЧАРОҒОН БўЛГАЙ

Бошланиши 1-саҳифада.

Ҳисоблаш қувватларининг оширилиши, сифатли маълумотлар базасининг яратилиши, “5 миллион СИ етакчилари” ва маҳаллий стартапларнинг қўллаб-қувватланиши Ўзбекистоннинг рақамли иқтисодиётини мутлақо янги ва барқарор ривожланиш босқичига олиб чиқади.

ҲАМКОРЛИКНИНГ ЯНГИ ДАВРИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Америка Қўшма Штатлари Президенти Дональд Трамп ўртасида бўлиб ўтган телефон мулоқоти икки давлат ўртасидаги стратегик шерикликнинг янги, юқори ва тарихий босқичга чиққанини яна бир бор намоиш этди. Ушбу мулоқот икки етакчи ўртасидаги ишончга асосланган яқин алоқалар нафақат дипломатик формат, балки аниқ амалий натижалар келтираётган амалий шерикликнинг мустаҳкам пойдевори эканини исботлади.

Мулоқотда стратегик шерикликни янада чуқурлаштириш, хусусан, иқтисодий соҳадаги натижалар таҳлил қилинди. Иқтисодий ҳамкорлик бўйича уч йиллик дастур изчил амалга оширилаётгани икки томонлама савдо-инвестициявий муносабатларга тизимли тус бермоқда. Америка — Ўзбекистон ишбилармонлик ва инвестиция кенгашининг илк йиғилиши ўтказилиши ишбилармон доиралар учун янги имкониятлар эшигини очди.

Ўзбекистон вилоятлари ва АҚШ штатлари ўртасидаги тўғридан-тўғри ҳамкорликнинг кенгайиши иқтисодий ўсишни “қуйидан” бошлаб рағбатлантиришмоқда.

АҚШ фуқаролари учун визасиз тартибининг жорий этилиши икки мамлакат фуқаролари ўртасидаги масофани қисқартириб, алоқаларни фаоллаштирди. Мулоқотда фуқаро авиацияси, автомобилсозлик, тоғ-кон саноати, энергетика, металлургия, сунъий интеллект ва рақамли технологиялар каби юқори технология соҳалардаги қўшма лойиҳалар кун тартибининг асосий қисмини ташкил этди. Бу Ўзбекистоннинг глобал қиймат занжирига қўшилиш ва инновацион иқтисодиётга ўтиш йўлидаги қатъий қадамидир.

Глобал ва минтақавий хавфсизлик масалаларида эса томонлар ўзаро фикр алмашиб, низоларни фақат тинч ва дипломатик йўл билан ҳал этиш принципига содиқ эканликларини тасдиқладилар.

БУНЁДКОРЛИК — ЮКСАЛИШ ДЕМАК

Мамлакатимизда ҳар йили анъанавий тарзда нишонланадиган Қурувчилар куни байрами бу йил мутлақо янги руҳ ва улкан бунёдкорлик натижалари билан қутиб олинди. Президент Шавкат Мирзиёевнинг соҳа ходимларига йўллаган байрам табригида таъкидланганидек, бугунги кунда қурилиш ва шаҳарсозлик сектори Янги Ўзбекистоннинг замонавий қиёфасини белгилловчи ва миллий иқтисодиётнинг жадал ўсишини акс эттирувчи “жаҳоннома” кўзгусига айланди. Ушбу табриқда ва соҳада амалга оширилаётган ислохотларда сўнгги 10 йилда эришилган чўнг миқёсдаги ютуқлар, рақамлаштириш ва келажақ шаҳарсозлик концепциялари ўз ифодасини топди.

Мамлакатимиздаги бунёдкорлик фақат уй-жойлар билан чекланиб қолмай, балки миллий ўзлик, маънавият ва келажақ муҳандислигини ўзида мужассам этмоқда. Ислон цивилизацияси маркази, Имом Бухорий ёдгорлик мажмуаси ва Бурҳониддин Марғиновий туризм маркази каби

ноёб иншоотлар миллий меъморчилик анъаналарининг янги босқичига айланди.

Пойтахтдаги Янги Тошкент, Нурафшон, Бобур (Андижон), Ширин (Самарқанд) ва Ал-Хоразмий (Хоразм) каби мегалойиҳалар мутлақо янги муҳандислик ечимлари ҳамда “яшил” қурилиш тамойиллари асосида барпо этилмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг байрам табриги фидокор қурувчиларга билдирилган юксак эҳтиром, шу билан бирга Янги Ўзбекистоннинг шаҳарсозлик ва инфратузилмавий тараққиёти бўйича узоқ муддатли стратегияси тарҳидир.

ЭНЕРГЕТИКА БАРАҚОРЛИГИ — ТАРАҚҚИЁТ МАЁҒИ

11 август куни Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида нефть-газ бозорига барқарорлиқни таъминлаш, иқтисодиёт тармоқлари ва аҳолига углеводород ресурсларини узлуксиз етказиб бериш чора-тадбирлари бўйича муҳим тақдирот бўлиб ўтди. Мамлакатимизда саноат қувватларининг шиддат билан кенгайиши, янги корхоналарнинг ишга тушиши ва аҳоли сонининг ўсиши табиий газ ва нефть маҳсулотларига бўлган талабни мунтазам оширмоқда. Бундай шароитда ички бозорни зарур ресурслар билан барқарор таъминлаш ва мавсумий тақчилликнинг олдини олиш миллий хавфсизлик даражасидаги устувор вазифадир. Ушбу тақдиротда куз-қиш мавсуми олдидан қазиб чиқариш, қайта ишлаш, логистика, нархлар барқарорлиги ва суюлтирилган газ ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш бўйича муҳим оператив ва стратегик топшириқлар берилди.

Тақдиротда аҳоли ва ижтимоий соҳа объектлари учун ўта муҳим бўлган суюлтирилган газ таъминотида алоҳида эътибор қаратилди. Давлатимиз раҳбари томонидан “Ўзбекнефтегаз” АЖга суюлтирилган газ ишлаб чиқариш ҳажмини йил якунига қадар режадаги 520 минг тонна ўрнига 606 минг тоннага етказиш топширилди. Бу қўшимча 86 минг тонна суюлтирилган газ демақдир ва у асосан чекка ва олис ҳудудлардаги аҳоли эҳтиёжларини кафолатли таъминлашга йўналтирилди.

Ички бозорда нефть ва газ маҳсулотлари нархининг сунъий ва асоссиз ўсишига йўл қўймастик бўйича қатъий чоралар белгиланди. Маҳсулотларни биржа савдоларига реал талабдан келиб чиқиб ишлаб чиқариш ҳамда логистика харажатларини қисқартириш, ресурсларни асоссиз узолаб туриш, сунъий дефицит ишлаб келтириш ва нархларни ошириш ҳолатларининг олдини олиш бўйича таъсирчан назорат ўрнатиш топширилгани, манзиллар ва ҳудудлар кесимида ресурсларни олдиндан захираш ҳамда ташувчи ва сотувчи корхоналар фаолиятини ўзаро мувофиқлаштириш шулар жумласидан.

Тақдирот шуни кўрсатадики, давлат раҳбарияти энергетика бозоридаги вазиятни кунлик мониторинг қилмоқда. Тинчлик ва иқтисодий барқарорликнинг марказида турган энергетика хавфсизлиги — қазиб чиқаришни қўлайитириш, ички бозорни устувор таъминлаш ва нархлар чайқовига йўл қўймастик орқали кафолатланади. Белгиланган вазифаларнинг сўзсиз бажарилиши куз-қиш мавсумида иқтисодиёт тармоқларининг бир маромда ишлашини ва аҳоли хонадонлари узлуксиз энергия билан таъминланиб, кўчалар ва кўн-гиллар чароғон бўлишини кафолатлайди.

Иқбол МИРЗО

ИСТИҚБОЛЛИ ЙЎНАЛИШ

Бошланиши 1-саҳифада.

Натижада маҳсулот юқори тозаликда олинади, чиқиндилар миқдори камаяди ва маҳсулотни қўшимча тозалаш учун сарфланадиган харажатлар ҳам сезиларли даражада қисқаради.

Бутун дунёда замонавий илм-фан мазкур йўналишдаги тадқиқотларда салмоқли ютуқларга эришмоқда. Бугун оқсил инженерияси, йўналтирилган эволюция, сунъий интеллект ва дастурий ўқитиш технологиялари ёрдамида мақсадли хусусиятларга эга янги ферментларни яратиш имконияти мавжуд. Бу эса турли соҳалар эҳтиёжларига мос юқори самарали биокатализаторларни ишлаб чиқишга хизмат қилмоқда.

Айни пайтда ферментлар озиқ-овқат саноати, фармацевтика, қишлоқ хўжалиги, тўқимачилик, кир ювиш воситалари ишлаб чиқариш, биоёқилғи тайёрлаш каби кўплаб соҳаларда кенг қўлланилмоқда. Шу жиҳатдан қараганда, микроорганизмлар ва ферментларни кенг қамровли тадқиқ этиш нафақат илм-фан ривожини, балки иқтисодиётнинг турли соҳалари учун ҳам салмоқли амалий аҳамият касб этади.

– Кейинги йилларда экстремал шароитларда яшовчи микроорганизмларни ўрганишга жаҳон миқёсида алоҳида эътибор қаратилаётганини кузатдик. Мазкур тенденция қайси омиллар билан боғлиқ ҳолда вужудга келди?

– Экстремал шароитларда яшайдиган микроорганизмлар нуқулги муҳитга мослашиш жараёнида ўзига хос биологик хусусиятларга асосланган механизмларни ишга солади. Ҳар қандай тирик организм каби улар ҳам ҳаётини сақлаб қолиш учун ўзининг ички имкониятларидан юқори даражада фойдаланади. Масалан, озуқа етишмаганда янги муҳитга кўчиди, кислород танқислигида эса ҳаво кўпроқ бўлган қатламларга ҳаракат қилади. Ана шу мослашув жараёнида камёб биомолекулалар ва ферментлар ҳосил бўлади.

Биз томонимиздан олиб борилаётган тадқиқотларда асосий эътибор галофил ва галотолерант, яъни, тузга чидамли микроорганизмларга қаратилган. Улар амилаза, липаза, протеаза, целлюлоза, силианаза, ДНК-полимераза каби қатор муҳим ферментларни синтез қилади. Буларнинг энг муҳим афзаллиги шундаки, улар юқори шўрланиш, экстремал муҳит, органик эритувчига эга ва юқори ҳарорат каби оғир шароитларда ҳам ўз фаоллигини сақлаб қолади. Шу боис, улар саноатнинг турли тармоқлари учун катта амалий аҳамиятга эга.

Айниқса, қишлоқ хўжалигида бундай микроорганизмларга бўлган қизиқиш йил сайин ошиб бормоқда. Шўрланиш нафақат Ўзбекистон, балки дунёнинг кўплаб мамлакатларида ечимини кутаётган, долзарб муаммоларни вужудга келтираётганлиги сир эмас. Ризосфера микроорганизмлари ишлаб чиқарадиган ферментлар ўсимликларнинг туз стрессини енгилаштиришга, фосфор ва азот каби озуқа элементларини ўзлаштиришини яхшилашга, темир билан таъминланишини кучайтиришга ҳамда хужайраларни оксидланиш стрессидан ҳимоя қилишга хизмат қилади. Ушбу механизмлар орқали ўсимликларнинг шўрланган тупроқларда ҳам ўсиши ва ривожланиши учун қулай шароит яратилади.

– Бугун мамлакатимизда биотехнологиянинг ривожланишини қандай баҳолайсиз?

– Менимча, сўнгги йилларда эришилган ютуқлар Ўзбекистонда биотехнология фаол шаклланиш ва жадал ривожланиш босқичида турганлигини асослайди. Соҳага давлат томонидан берилаётган эътибор, илмий инфратузилмани такомиллаштириш, халқаро ҳамкорликнинг кенгайиши ва ёш олимларни қўллаб-қувватлаш каби омиллар бу йўналиш тараққиётига ижобий таъсир кўрсатмоқда. Айниқса, агробйотехнология, микробиология, ўсимликлар геномикаси ва биофармацевтика соҳаларида салмоқли натижалар кўзга ташланмоқда.

Бу борада, мамлакатимизда ушбу йўналишларда шаклланиган илмий мактаблар ҳам муҳим ўрин тутати. Фанлар

академияси тизимидаги институтлар, ихтисослашган университетлар ва илмий марказлардаги мутахассис олимлар томонидан экстремал муҳит микроорганизмлари, ризосфера бактериялари, микроб ферментлари, ўсимликлар генетикаси ва селекцияси бўйича салмоқли тадқиқотлар амалга оширилмоқда.

Таъкидлаб ўтиш лозимки, юқоридагилар билан бир қаторда, Ўзбекистоннинг табиий шароити ҳам биотехнология учун катта имкониятлар яратади. Шўроқлар, чўл ҳудудлари, баланд тоғлар ва гипершўр кўллар каби ноёб экотизимлар янги микроорганизмлар, ферментлар ва биологик фаол моддаларни излаш учун бебаҳо табиий лаборатория вазифини бажаради. Бу ресурслардан самарали фойдаланиш келажақда мамлакатимизнинг бу соҳада рақобатдошлигини янада оширишга хизмат қилади.

Албатта, ечимини кутаётган масалалар ҳам бор. Аввало, илмий ишланмаларни тижоратлаштириш даражасини янада ошириш зарур. Кўплаб истиқболли лойиҳалар лаборатория босқичидан ишлаб чиқаришга етиб бормаяпти. Шунингдек, биотехнологик стартаплар, хусусий инвестициялар ва юқори технологияли компаниялар сонини кўпайтириш, замонавий илмий ускуналар билан таъминлаш ҳамда биоинформатика, синтетик биология ва сунъий интеллект йўналишларида малакали мутахассислар тайёрлаш бугунги куннинг муҳим вазифаридан ҳисобланади.

Ўйлашимча, келгуси йилларда мамлакатимиз учун энг истиқболли йўналишлар агробйотехнология, ўсимликлар ўсишини рағбатлантирувчи бактериялар, микроб ферментлари, биоўғитлар, экологик биотехнология, биофармацевтика ҳамда геномика ва сунъий интеллект билан боғлиқ тадқиқотлар бўлади.

Шубҳа йўқки, ушбу йўналишлар геномика, биоинформатика ва сунъий интеллект технологиялари билан уйғун ривожлантирилса, яқин ўн йилликда Ўзбекистон агробйотехнология соҳасида халқаро миқёсда муносиб ўрин эгаллайди.

– Тушунишимча, муаммо илмий ишланмаларнинг йўқлигида эмас, балки уларни катта ҳажмда ишлаб чиқариб, истеъмолчига етказиш масаласида экан. Шундайми?

– Ҳа. Илмий ишланмаларимиз бор, уларнинг дастлабки намуналари ҳам яратилган. Лекин уларни катта ҳажмда ишлаб чиқариш ва бозорга олиб чиқиш имкониятларимиз ҳозирча чекланган.

Бугунги кунда институтимизда қатор препаратлар яратилган, уларга миллий ва Европа патентлари олинган. Ҳозир илм-фанда “ақли ўғитлар” деган тушунча кенг қўлланмоқда. Бундай ўғитлар ўсимликнинг эҳтиёжига қараб зарур миқдорда азот, фосфор, калий ва бошқа элементларни етказиб бера олади. Уларнинг бир қисми микроорганизмлар асосида яратилади. Бозорга чиқиш, аввало, ишлаб чиқариш ҳажми билан боғлиқ. Қайси маҳсулотга эҳтиёж борлиги ва у қанча миқдорда керак бўлишини аниқ билиш муҳим. Масалан, “ақли ўғитлар” мисолида оладиган бўлсак, ўсимликка қачон ва қанча миқдорда азот кераклигини ҳисобга олиш лозим. Худди шунингдек, аҳоли учун қайси дори воситаларига эҳтиёж борлиги ва уларнинг зарурий

ҳажмини ҳам тўғри белгилаш зарур. Бироқ асосий муаммо – уларни катта ҳажмда ишлаб чиқариш ва истеъмолчига етказиш масаласидир. Агар сифатли ва оммавий ишлаб чиқариш йўлга қўйилса, мамлакатимизда микробиология саноати ҳамда микроб биотехнологиясини ривожлантириш учун кенг имкониятлар мавжуд.

Фармацевтика йўналишида ҳам салмоқли натижаларга эришилган. Жумладан, инсон ошқозон-ичак тизими фаолиятини қўллаб-қувватловчи янги авлод пробиотик препаратлари яратилган. Бироқ уларни дорихона тармоқларига олиб чиқиш учун замонавий ускуналар ва йирик ишлаб чиқариш қувватлари зарур.

Менимча, мамлакатимизда биотехнологияни ривожлантиришнинг асосий илмий салоҳияти Микробиология институтини жамланган. Бу ерда яратилаётган ишланмаларга эҳтиёж бор, уларнинг истеъмолчилари ҳам кутиб турибди. Энди асосий вазифа – ушбу маҳсулотларни зарур ҳажмда ишлаб чиқариш ва истеъмолчига етказишдан иборат. Ҳозир биз айнан шу йўналишда ишлаймиз.

– Сўнгги 50-55 йилда микробиология соҳасидаги энг катта ютуқлар сифатида қандай ютуқларни санаб ўтишингиз мумкин?

– Энг муҳим кашфиётлардан бири молекуляр генетика ва рекомбинант ДНК технологияларининг яратилиши бўлди. Бу генларни бир организмдан иккинчисига кўчириш, генетик модификацияланган микроорганизмлар яратиш ва рекомбинант оқсиллар олиш имконини берди. Натижада инсон инсулини, ўсиш гормони, интерферонлар ҳамда бир қатор вакциналарни микроорганизмлар ёрдамида ишлаб чиқариш технологиялари амалиётга жорий этилди.

Иккинчи муҳим қадам 1983 йилда полимеразанжир реакцияси (ПЗР) усулининг яратилиши бўлди. Бугун ушбу технологиясиз микробиологияни тасаввур қилиш қийин. У инфекцияларни тез ва тўғри аниқлаш, суд-тиббий экспертизаси, геномларни ўрганиш ҳамда экологик тадқиқотларни янги босқичга олиб чиқди.

Шу билан бирга, микроорганизмлар геномларининг тўлиқ ўқирилиши ва метагеномика усуллари ривожланиши фанда янги имкониятларни очди. Илгари лабораторияда ўстириш мумкин бўлган микроорганизмларгина ўрганилар эди. Метагеномика эса тупроқ, сув, океанлар, инсон ва ҳайвон организми каби муҳитлардан ДНКни бевосита таҳлил қилиш имконини берди.

XXI асрнинг энг йирик кашфиётларидан яна бири – CRISPR-Cas генетик таҳрирлаш технологиясидир. У бактерияларнинг табиий ҳимоя механизми асосида яратилган бўлиб, бугунги кунда ирсий касалликларни даволаш, янги ўсимлик навларини яратиш ва юқори самарали микроорганизмларни конструкциялашда кенг қўлланилмоқда.

Сўнгги йилларда инсон микробиотики ўрганиш ҳам микробиологияда янги саҳифа очди. Инсон организмда яшовчи минглаб микроорганизмлар иммунитет, моддалар алмашинуви ва қўллаб қасалликларнинг ривожланиши билан бевосита боғлиқ экани илмий жиҳатдан исботланди. Шу боис, бугун микробиотики айрим олимлар инсоннинг ўзига хос “виртуал органи” сифатида баҳоламоқда.

Экстремал муҳитларда яшовчи микроорганизмларнинг кашф этилиши ҳам катта аҳамиятга эга бўлди. Улар юқори ҳарорат, кучли шўрланиш, юқори босим ёки экстремал кислоталик шароитларида ҳам яшай олади. Масалан, “Thermus aquaticus” бактериясидан олинган Тақ-полимераза ферменти ПЗР технологиясининг асосий таркибий қисмига айланди. Бу кашфиёт бутун молекуляр биология

тараққиётига кучли туртки берди.

Шу билан бирга, микроорганизмлардан атроф-муҳитни нефть, оғир металллар ва бошқа зарарли моддалардан тозалашда, қишлоқ хўжалигида эса ўсимлик ўсишини рағбатлантирувчи биопрепаратлар яратишда кенг фойдаланилмоқда. Айниқса, ризосфера микроорганизмлари асосида ишлаб чиқилаётган биоўғитлар тупроқ унумдорлигини ошириш ва шўрланишга қарши курашишда муҳим аҳамият касб этмоқда.

– Устоз, Сиз узоқ йиллардан буён шу соҳада фаолият юритиб келяпсиз. Бугун микробиология ва, умуман, илм-фаннинг ривожланиши Сизни қониқтирадими?

– Мен кўпинча “охирги йилларда” деган иборани ишлатишни ёқтирмайман. Лекин ҳақиқатни тан олиш керак. Мана, ҳозир биз суҳбатлашиб турган институт корпуси етти йил олдин деярли фойдаланишга яроқсиз ҳолатда эди. Президентимиз махсус қарор асосида институтни ривожлантириш учун 1 миллион 200 минг доллар маблаг ажратди ва замонавий асбоб-ускуналар билан таъминлаш ишлари бошланди.

Бугун лабораторияларимизда микробиологиянинг дастлабки босқичларидан тортиб, мураккаб тадқиқотларгача бўлган ишларни Хитой, Россия, Беларусь ва дунёнинг бошқа ривожланган давлатлар даражасида олиб бориш имкониятига эгамиз.

Шунингдек, антибиотикларга чидамлик – резистентлик бугунги кунда глобал муаммолардан бирига айланиб бормоқда. Мутахассисларнинг айрим прогнозларига кўра, агар бу жараён шу тарзда давом этса, келажақда оддий инфекцияларни даволаш ҳам мураккаблашиши мумкин. Шу сабабли, янги антимикроб моддаларни яратиш ва микроорганизмларнинг имкониятларини чуқур ўрганиш долзарб вазифага айланмоқда.

– Ҳозир айрим шифокорлар, хусусан, педиатрлар антибиотикларни имкон қадар кам қўллаш тарафдори. Жамиятда эса антибиотикларга нисбатан салбий муносабат шаклланимоқда. Сиз бунга қандай қарайсиз?

– Антибиотиклар деганда, бир микроорганизм, ўсимлик ёки бошқа биологик манбаларда ҳосил бўлиб, бошқа микроорганизмлар фаолиятини тўхтатиш хусусиятига эга биологик фаол моддаларни тушунаимиз. “Антибиотик” атамаси 1942 йилда америкалик микробиолог Селман Ваксман томонидан илм-фанга киритилган. Антибиотикларни саноат миқёсида ишлаб чиқариш технологияларини яратган олимлар эса Нобель мукофотига сазовор бўлган.

Қизиқ томони шундаки, ўша даврнинг ўзидаяқ олимлар антибиотиклардан нотўғри фойдаланиш келажақда жиддий муаммоларга олиб келиши мумкинлигини таъкидлаган. Аслида, антибиотикни қўллашдан олдин касаллиқни қўзғатаётган микроорганизм айнан қайси препаратга сезгир эканини микробиологик таҳлиллар орқали аниқлаш керак. Шифокор беморнинг тарихини, аввал қайси антибиотикларни қабул қилганини ва организмнинг хусусиятларини билиши шарт.

Микроорганизмлар мослашувчан, бир антибиотик таъсирида уларнинг бир қисми нобуд бўлса, айримлари вақтинча фаоллигини йўқотади, яна бир қисми эса чидамлик ҳосил қилиб қолиши мумкин. Антибиотиклардан нотўғри фойдаланиш айнан ана шу чидамли штаммларнинг кўпайишига олиб келади.

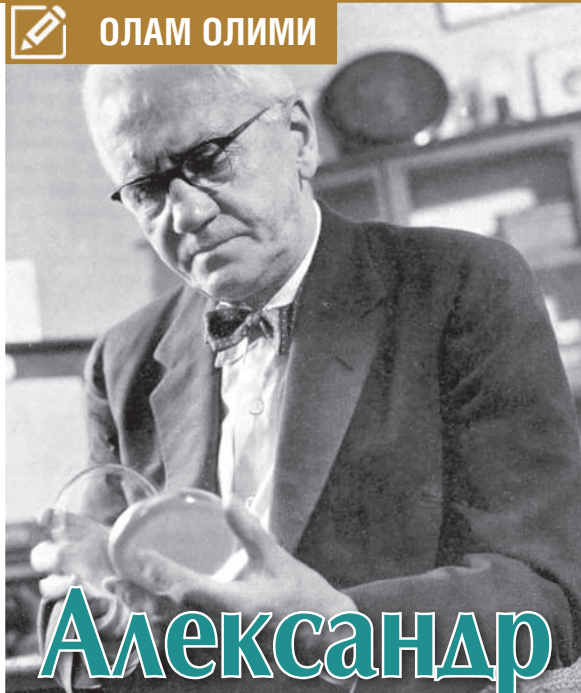
Шунинг учун антибиотикларга нисбатан салбий муносабатнинг шаклланишига маълум маънода ўзимиз ҳам сабабчимиз. Кўпинча одамлар шифокорга мурожаат қилмасдан дорихонадан антибиотик сотиб олади. Бола иситмаси тушиши билан даволашни муддатидан олдин тўхтатиб қўяди. Натижада касаллик кўзгатувчи бактериялар антибиотикка мослашиб, резистентлик ривожланади.

Бугун айрим педиатрларнинг антибиотикларни имкон қадар кам қўллашга чакирётгани ҳам бежиз эмас. Чунки қўллаб инфекцияларда организмнинг ўзи, иммунитет ва табиий ҳимоя механизмлари муҳим рол ўйнайди. Ҳар бир иситмада ёки шамоллашда дарҳол антибиотик қўллаш шарт эмас, деб ўйлайман.

– Раҳмат, устоз, ўйлайманки, суҳбатингиздан муштарийларимиз қўллаб зарур маълумотлар билан бирга, ўзларини қизиқтирган долзарб саволларга ҳам жавоб олишди. Сизга уларнинг номидан ҳам миннатдорлик билдириб, илм-фан йўлидаги шарафли ишларингизда янада залворли зафарлар талаб қолайми!

Васила ҲАБИБУЛЛАЕВА суҳбатлашди.

ОЛАМ ОЛИМИ

Александр

ФЛЕМИНГ

Пенициллин кашфиётчиси

ҲАЁТ ЙЎЛИ

Александр Флеминг 1881 йилда Шотландиянинг Айршир ҳудудида туғилган.

У Лондондаги Муқаддас Мария шифохонаси тиббиёт мактабидаги таҳсил жараёнида бактериология соҳасига қизиқиб қолади. Илмий фаолиятида профессор Алмрот Райт муҳим ўрин тутган. Унинг раҳбарлигида иммунитет, инфекциялар ва бактериялар билан боғлиқ тадқиқотлар олиб борди. Шу даврда Флеминг кузатувчанлиги ва тажрибаларга танқидий ёндашиши билан эътиборга тушди. Биринчи жаҳон уруши даврида ҳарбий госпиталда ярадор аскарларни даволаш билан бирга, инфекциялар муаммосини ҳам ўрганди. У баъзи антисептикларни яраларга нотўғри қўллаш зарарли бўлиши мумкинлигини кузатди.

КАШФИЁТ ТАДРИЖИ

Таътилдан лабораториясига қайтган Флеминг стафилококк бактериялари ўстирилган Петри идишларидан бирида могор пайдо бўлганини кўрди. Эътиборлиси, могор атрофида бактериялар ўсмаган эди. Олим бу ҳолатни тасодиф деб қабул қилмади. У могор бактерияларнинг ўсишини тўхтатувчи қандайдир модда ишлаб чиқараётган бўлиши мумкинлигини таҳмин қилди. Кейинчалик бу модда пенициллин деб номланди. Флеминг 1929 йилда ўз тадқиқот натижаларини илмий мақола сифатида эълон қилди.

Пенициллиннинг ҳақиқий дорига айланишида Оксфорд университети олимлари Говард Флори ва Эрнст Чейннинг хизмати бекиёс. Улар Флемингнинг дастлабки тадқиқотларига таяниб, пенициллинни ажратиб олиш, тозалаш ва уни тиббий мақсадларда қўллаш усулларини ишлаб чиқдилар. 1940 йилда ўтказилган тажрибаларда пенициллин оғир бактериял инфекцияга чалинган сичконларнинг ҳаётини сақлаб қолиши мумкинлиги намоён этилди. 1941 йилда пенициллин инсонда қўлланди.

Иккинчи жаҳон уруши даврида АҚШ ва Буюк Британияда уни саноат миқёсида ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. Пенициллиннинг кенг тарқалиши оғир бактериал инфекциялар, яра инфекциялари ва пневмония каби касалликларни даволаш имкониятларини кескин оширди. Уруш даврида кўплаб ярадорларнинг ҳаётини сақлаб қолишда ҳам муҳим роль ўйнади.

ЭЪТИРОФ

1945 йилда Александр Флеминг, Эрнст Чейн ва Говард Флори физиология ёки тиббиёт бўйича Нобель мукофотиغا сазовор бўлдилар. Мукофот уларнинг пенициллинни кашф этиши ва унинг турли юқумли касалликларга қарши даволаш таъсирини очиб бергани учун тақдим этилди.

Бу мукофот муҳим ҳақиқатни кўрсатади: буюк илмий кашфиёт кўпинча бир инсоннинг ғояси билан бошланса-да, унсоният манфаатига хизмат қиландаги техниконият ва дорига айлантириш учун кўплаб олимларнинг меҳнати талаб этилади.

ОГОҲЛАНТИРИШ

Пенициллиннинг кашф этилиши инфекция касалликларни даволаш тарихида янги даврни бошлади. Унинг муваффақияти бошқа антибиотикларни излаш ва ишлаб чиқишга ҳам катта туртки берди. Шу маънода, Флемингнинг кашфиёти фақат битта дори воситасининг яратилиши эмас, балки замонавий инфекция тиббиётининг шаклланишига асос солган илмий воқеа бўлди.

Флеминг антибиотикларнинг келажақда нотўғри қўлланиши хавфини ҳам яхши англаган олимлардан эди. У пенициллин етарли бўлмаган миқдорда ёки нотўғри қўллansa, бактериялар дори таъсирига чидамли бўлиб бориши мумкинлигидан огоҳлантирган.

Жасмина ИСРОИЛ тайёрлади.

“Фанни кўпинча билим деб ўйлашади. Фан факатгина билим бўлмай, шу билимдан қандай фойдаланиш уқуви, яъни, идрокдир.

Василий КЛЮЧЕВСКИЙ

”

Бошланиши 1-саҳифада.

Ишни бошлар экан, қарши тўлқинлар
Пўлатдек тоблади унинг феълени.
Ҳаёт уммон бўлса, курашга кирди
Бахтиёр кўрай деб юрту элини.

...Ўттинчи йиллар охири эди,
Асрий Мирзачўлни ўзлаштиришда
Кутиб олиб минглаб чўлқуварларни,
Ташкилотчи бўлди шу қийин ишда.

Ёзда кафтдек соя, қишда чўп, ўтин,
Тунда чироқ, кундуз ташнага сув йўқ.
Йўқни йўндиргувчи Ҳалима билан
Меҳнаткаш қавмининг кўнгли бўлди тўқ.

...Инсонлик ҳуқуқи, ахлоқ ҳуқуқи,
Яхшилик ҳуқуқи – ҳидоят бўлди.
Нокаслар ноҳақдан бош кўтарса гар,
Адолат – энг олий қадрият бўлди.

Севиб танлагани беҳаловат иш,
Билади сўз чўғин ким айтишини.
Кеч қолса, кўчада кутади она,
Қизин тўрт мучаси соғ қайтишини.

...Ўлканинг танг қолган гўшаларида
Кезганда Иккинчи Жаҳон уруши
Болалар, аёллар, қарияларни
Таҳқирлаганида фашист юриши.

Худо ёрлақанга тупроғимизга
Эшелон-эшелон хор-зорлар келди.
Онасиз гўдаклар, мажруҳ оналар,
Хўрланган, абгорлар, озорлар келди.

Халқим, сенинг меҳру саховатингга
Таъзим қилар эди олисда Шимол.
Муҳтожлар бошини силаган кўллар –
Ўзбек аёллари – Ҳазрати аёл!

Аёндир – оқибат, хайр-саховат
Қилинмас ҳеч битта тилга таржима.
Ҳалима туғилган юрт Наманганда...
Ўзбекининг тимсоли бўлди Ҳалима.

...Эраклар урушда, болалар юпун...
Мағзини чақаркан маҳзун сўзларнинг,
Шу оғир турмушни енгил қилай деб
Етакчиси бўлди хотин-қизларнинг.

Пахтада, ғаллада, полиз, чорвада
Ошди аёлларнинг меҳнат улуши.
Шахс ва раҳбар бўлиб тоблани обдон,
Ортди Ҳалиманинг иши, юмуши.

Тажрибали раҳбар, ташкилотчи деб
Тошкентга, пойтахтга қақирилди у.
Олий идорада фаолияти,
Муроду орзуси хайрли, эзгу.

УМР САОДАТИ

Қирқ тўртинчи йили, уруш кунлари
Яна даҳшат кўпди, номи – Жўйлангар.
Бартараф этишга Ҳалима бошлиқ
Юзлаб мутахассис бўлди сафарбар.

Жўйлангару Сармич, Совет, Чанговул...
Олис қишлоқларда тарқалди вабо.
Ҳар куни йигирма, ўттиздан ортиқ
Одамни ямламай ютар бу бало.

Вазифа, топшириқ ва масъулият
Уни шу ўлатнинг ичига отди.
Ўзини ўйламай, жонни аямай,
Одамлар ташвиши, ғамига ботди.

Бир томонда уруш, бир ёқда вабо,
Эл бошига тушди чинакам ғорат.
Қишлоқлар ҳувиллаб қолди, аслида
Урушдан кам эмас эди бу ҳолат.

Соғлом болаларни олиб чиқди у,
Эл-элат иқболин асраб қололди.
Ҳалима – бир сўзли, азамат аёл,
Вазият тизгинин кўлига олди.

Замон – қаҳри қаттиқ, давр-чи, қаттол,
Ҳалима юрмади пана, кўлкада.
Бу юраги катта, ороми кичик
Аёл танилганди бутун ўлкада.

Кутиб турса ҳамки ўз юмушлари,
Муҳимроқ деб билди эл ташвишини.

Яқин тарихимизнинг энг оғир ва мураккаб даврида Ўзбекистон Министрлар Совети Раисининг ўринбосари, Адлия вазирининг ўринбосари, Олий суд раиси сингари юксак мансаб ва мартабаларга эришган Ҳалима Муҳитдинова бутун умри ва фаолиятини жафокаш халқнинг ҳаётида имкон қадар адолат устувор бўлишига бағишлаган, дейиш мумкин.

Ҳаёт китобини варақлар экансиз, бу миллатпарвар аёлнинг нафақат юқори лавозимлардаги ташкилотчилик салоҳиятига, балки қалтис ва таҳликали шароитда кўрсатган юксак инсонийлик фазилатларига ҳам ғувоҳ бўласиз.

Давлатимиз раҳбари суд тизимида кечаётган ислохотлар самарадорлигини ошириш шаффофлик, ҳалоллик ва адолат муҳитига боғлиқлигини таъкидлаб, бу борада малакали кадрлар масаласига алоҳида эътибор қаратмоқда. Шу маънода, халқ орасида “ҳақиқат посбони” номини олган ҳуқуқшунос Ҳалима Муҳитдинованинг ҳаёт йўли ибратлидир.

Истеъдодли шоир Салим Ашур қаламига мансуб дoston-позмада Ҳалима аянинг ўз халқига бўлган чексиз муҳаббати ва фидойилиги бадиий йўсинда очиб берилади.

Ҳар қандай аёллик парваришидан,
Муҳимроқ билди юрт парваришини.

Оқиллик, донолик, иқтидор билан
Бошлаган ҳар иши келаверди ўнг.
Тақдир ҳам беармон сийлади, мана, –
Мансаб, лавозимлар, вазифалар чўнг.

Ўзининг бошқарув услуби, аён
Кўринди раҳбарлик қобилияти.
Оддий зиналардан юксак-юксакка
Олиб чиқди уни эзгу нияти.

У – прокурор, судья, адлия иши,
Энг гўзал инсоний хулқу фазилат.
Ҳаёт сандонида тоблани роса,
Кўнгли – гулдек нозик, ирода – пўлат.

БМТ – жаҳоннинг олий минбари,
Илк бор олқишлади ўзбек аёлин.
Дунё кўрди улкан кўзлари билан
Ўзбек аёлининг шахду камолин.

Дийдаси тўқ эди, бирор кимсанинг
Урвоқча кўринмас на мол, на зари.
Ҳар қандай одамни турган ерига
Михлаб кўяр эди ўткир назари.

Бир адолат афзал минг ибодатдан:
Ишонди ҳақ сўзнинг қудрат, кучига.
Халққа хизмат касби, шарафи, шони,
Содиқ қолди доим виждон бурчига.

Умр саодатин меҳнат деб билиб,
Камолот кўкида айлади парвоз.
Шогирдпарвар бўлди ишда, ҳаётда,
Шогирдлар дедилар: “Муҳтарам устоз!”

Жинойат ва жазо – қадим дунёнинг
Минг йиллардан буён “содиқ” ҳамроҳи.
Бир ёқда Ҳамзанинг фарёд-доди ва
Бир ёнда Машрабнинг тинмаган оҳи.

Нур бор ерда соя бор, дерлар доим,
Ойнинг ҳам ўн беши ёруғ, қоронғу.
Саксонинчи йиллар талотўпида
Унга ҳам чанг солди қатагон, қайғу.

Унга ҳам чанг солди қабиҳ разолат,
Қабоҳат унинг ҳам бўғзидан тутди.
Давлат олдидаги фидокорона,
Улкан хизматини дарҳол унутди.

Аслида кир, қонли кўллари билан
Ватанга чанг солган эди истибод.
Хурриятга ташна Ўзбекистоннинг
Қанотин қирқмоқчи бўлдилар, ҳайҳот!

“Ўзбек иши”, “пахта иши” деб тўқиб,
Кўркувда тутмоқчи бўлдилар халқни.
Ногоҳ ҳамла қилган аждарга аёл
Қарши қурол қилди ҳақиқат, ҳақни.

Ҳалима ожиза аёл эмас, йўқ,
Мардона турди у, лойқа сув тинди.

Салим АШУР

“Десантчи”лар тутган, қонни кўмсаган
Даҳшатли ёвузлик қиличи синди.

Ўзбекни кишанда тутмоқчи бўлган
Истибод замони эди у замон.
Ўлим бу дунёда ёмон эмас, йўқ,
Тобелик дунёда ёмондан ёмон!

Ўтган у кунлари хотира, ёдгор,
Ёвни тутди ажри арзи-додларнинг.
Вулқондек уйғонди руҳда номус, ор,
Орзуси ушалди не-не зотларнинг.

Эрк – Ҳумо қуш бўлиб келди юртимга,
Тобелик занжири тўзди, йўқолди.
Давронлар, замонлар ўтдилар, бирок
Ўзбек, Ўзбекистон мангуга қолди!

Истиқлол негизи бўлди диёнат,
Дилга кўчди ўтмиш калималари.
Ватанни куёшдек ёритиб турар
Ўзбекининг мардона Ҳалималари.

Бу тақдирдан сабоқ чиқаргил, Инсон,
Боқ тарихда қолган ўчмас изига,
Тасанно айтийлик, таъзим қилайлик,
Ҳалима – миллатнинг буюк қизига.

Ўзбек аёллари – эгачиларим,
Ёруғ кунлар учун тўлаган бадал.
Аёлга, Онага, Ёрга ва Қизга
Авалло кўнгилда қўяйлик ҳайкал!

Ўзбек эъзоз топди шу замонамда,
Мустақиллик берган бахтдан кўнгил тўқ.
Бир бўлиб, бирлашиб, биргалашайлик!..
“Ҳукм қатъий, шикоятга ўрин йўқ!”

ЯНГИ КИТОБЛАР

ҚАДРЛИ ТУХҒА

Ўзбекистон халқ шоири Сирожиддин Саййиднинг бир шеърда шундай сатр бор: “Қалдирғочларга бер айвонларингни”. Эл-юртимизнинг бебаҳо фазилатлари тасвир этилмиш бу эзгу даъватда шоир ижодининг асосий мазмуни ва тийнати ҳам мужассам, десак, хато бўлмас. Шу маънода, шоирнинг яқинда рус тилида нашр этилган янги китоби “Отдай ласточкам свои веранды” дея номланиши бежиз эмас. Айтиш мумкинки, муаллифнинг рус тилида илк бор тақдим этилаётган ушбу муаззам тўплами русийзабон адабиёт мухлислари учун қимматли туҳфа бўлди.

Тўплам “За Родину нашу, за нацию и за народ!..”, “Живой огонь – родные очаги”, “Берег сердца и души”, “Возрождение”, “На уроках сердца”, “От взгляда твоего сгореть”, “Высокая одержимость”, “Меж нами выросла стена...”, “Цветущий сад газелей и любви”, “Остановить пулю!..”, “Два столетия – одна жизнь”, “Здесь в сердце боль”, “Поездка поэта Вахаба”, “Еще не кончилась война!”, “Восьмидесятые годы”, “Потерянный мною дастан”, “Двустишия”, “И каждый миг идет экзамен твой”, “Посвящение Родине”, “Статьи о поэте и его творчестве” каби кичик бўлимлардан ташкил топган.

Китобдан турли йилларда ёзилган шеър ва дostonлар билан бирга, Янги Ўзбекистонда адабиёт ривожига қаратилаётган юксак эътибор, таниқли рассом сийратига чизгилар, Александр Пушкин ижодининг юртимизда ўрганилишига оид мақолалар, таниқли рус шоири Андрей Вознесенский ҳаёти ва ижодига, шунингдек, она хотирасига бағишланган ҳамда “Ваҳоб шоирнинг сафари” номли эсселар ҳам ўрин олган.

Китобда берилган суратлар шоир ижодий фаолиятининг турли даврларини акс эттиради. Озод Шарофиддинов, Эркин Воҳидов, Абдулла

Орипов, Андрей Вознесенский, Александр Файнберг каби таниқли адиблар томонидан билдирилган дил сўзлари, филология фанлари доктори, профессор Нурбой Жабборовнинг таҳлилий мақоласи ҳамда Николай Ильиннинг самимий кузатувлари укучиларнинг Сирожиддин Саййид ижоди бўйича тасаввурларини кенгайтиришга хизмат қилади.

Асарларни Александр Файнберг, Николай Ильин, Ниғина Саидова, Михаил Синельников, Юлий Покровский, Рифат Гумеров, Шахло Қосимова, Нодира Ҳолиқова каби таржимонлар рус тилига маҳорат билан ўгирган.

Китоб Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан нашрга тайёрланган.

Икром ИСКАНДАР

МУЛОҲАЗА

ҚОДИРИЙНИНГ
“ГАЛАТЕЯ”СИ

Инсоният тарихида ижодкорнинг ўзи яратган асарига ошиқ бўлиши, севиб қолиши ҳодисаси Пигмалион номи билан боғланади. Кўҳна юнон афсоналарига кўра, Кипр орол-давлати шоҳи Пигмалион уста ҳайкалтарош ҳам бўлган. У мармардан гўзал аёл – Галатея ҳайкалини ясайди ва унга ошиқ бўлиб қолади. Бу образ денгизнинг тинч, осуда ҳолатини англатади. Ушбу ҳайкалда мужассам бўлган гўзаллик эса санъаткор қалбини жунбишга келтиради ва тинмай нола қилганча, муҳаббат илоҳаси Афродитадан ҳайкалга жон бағишлашини илтижо қилаверади. Афродита истакни бажаргач, Пигмалион Галатеяга уйланади.

Инглиз драматурги Бернард Шоу 1912 йили “Пигмалион ва Галатея” афсонаси асосида замонавий комедия ярата-

ди, унга янгича талқин бахш этади. Унинг талқинига кўра, Лондондаги профессор қишлоқдан келган оддий гул сотувчи қизни олий табақага хос аёллар даражасига лойиқ қилиб тарбиялашга киришади ва охири уни севиб қолади. Аммо оддий қиз олий табақа аёлга айлана борган сари эҳтиёжлари ва талаблари ҳам шунга яраша оша боради ва ҳам усто-зи, ҳам умр йўлдошига айланган профессорни жуда мушкул муаммоларга дуч қилиб қўяди.

Ижодкор ўзи яратган образларга ошиқ бўлиб қолиши мумтоз адабиётимиз намояндалари ижодида ҳам учрайди. Ҳазрат Алишер Навоий “Лайли ва Мажнун” дostonини “ийғлай-ийғлай тугаттим охир” дея яқунлаганини эсланг. Ёки Фузулий “Лайли ва Мажнун” дostonида ҳар иккисини ҳам шоирга айлантиради ва ўзи уларнинг ўрнига ишқий ғазаллар ёзади.

Абдулла Қодирий машҳур романида Қумуш образини идеал даражада тасвирлашга интилади. Адиб ўзининг маънавиятидаги энг яхши қирраларни Отабек ва Қумушга тақсимлашда ҳам бу сезилиб туради. Айтиш мумкинки, Отабекдан Қумушни қизгонган пайтларидаги ҳисни адиб, айнқиса, Мирзакарим қутидорнинг шом пайти Тошкентдан етиб келган Отабекни оstonадан ҳайдаб солишида ишлатиб юборади. Воқеалар ривожига Қумушни ўлимга ҳукм қилганга чидай олмаган адиб қон йиғлайди. “Бир куни отам кўлэзма устиди йиғлаб ўтирганини кўриб, нима бўлди, деб сўрадим. “Қумуш ўлди!” – деди отам” (Ҳабибулла Қодирий, “Отам ҳақида”).

Шу жойда Нажмиддин Кубро қаламига мансуб рубоийни эспаш ўринли бўларди:

**Бир кун кўрасан, жон танимдан кетган,
Бошимга фиғон чекиб халойиқ етган.
Кошки келиб бошимда ўтирсанг, айтсанг:
Ўлдирган ўзим, ўзим пушаймон этган.**

Оллоёр БЕГАЛИЕВ

ТАРИХ ВА БУГУН УЙҒУНЛИК

КАСБ ЭТГАН ФИЛЬМ

Ўзбекистон Республикаси Президент-и Шавкат Мирзиёевнинг Соҳибқирон Амир Темура таваллудининг 690 йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида 2026 йил 5 февралда қабул қилинган қарорига мувофиқ, жорий йилда буюқ давлат арбоби ва саркарда, илм-фан, маданият ва санъат ҳомийси бўлган аждодимиз хотирасига бағишланган кўплаб тадбирлар бўлиб ўтмоқда.

Жумладан, апрель ойида Испания Қироллигининг пойтахти Мадрид шаҳрида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Хайридин Султон сценарийси асосида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, режиссёр Ёлқин Тўйчиев томонидан суратга олинган “Улуғ амир ва донна Мария” номли янги тарихий-бадий фильмнинг тақдирот маросими бўлиб ўтди. Картина хорижий томошабинларнинг катта қизиқиши ва эътирофига сазовор бўлди.

Мамлакатимизнинг Мадриддаги элчихонасида икки давлат киносанъаткорларининг учрашуви ҳам ташкил этилиб, унда келгусида амалга оширилиши режалаштирилган кўшма ижодий лойиҳалар ҳам муҳокама қилинди.

Хусусан, Амир Темура каби бетакрор шахсларнинг бадий сиймоларини яратиш орқали ёш авлодни умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялашга алоҳида эътибор қаратилди. Учрашувда испаниялик таниқли киносценарист, режиссёр ва продюсер Алехандро Оливера ҳам иштирок этди.

Куйида унинг тошкентлик ҳамкасблари томонидан яратилган мазкур фильм ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

— Авваламбор, Мадриддаги “Palacio de Hielo” кинотеатрида намойиш этилган “Улуғ амир ва донна Мария” фильмининг премьерасига таклиф қилинганим учун миннатдорлик билдираман.

Тақдирот маросими кинокартинанинг яққол бўртиб турган бадий ва техник хусусиятларини, шунингдек, бундай катта кўламдаги тарихий воқеликни экранда жонлантиришдек муҳим вазифани амалга оширган жамоа меҳнатини муносиб баҳолаш учун менга имконият туғдирди.

Ўзбекистонга, унинг қадимий тарихи ва қаҳрамонларини шарафлашга бағишланган ушбу байрамона кунда ўз таассуротларимни асар ижодкорлари ҳамда ўзбек жа-

моатчилиги вакиллари билан ўртоқлашиш мени, албатта, қувонтиради.

Мазкур фикр-мулоҳазалардан асосий мақсад — фильмининг ютуқларини эътироф этган ҳолда, унинг халқаро аҳамиятини янада кучайтиришга хизмат қилиши мумкин бўлган алоҳида жиҳатларига эътибор қаратишдан иборат.

Фильмнинг драматик қурилиши ягона персонаж — Мария сиймоси воситасида икки даврий қатламни ўзаро бирлаштиради. Бу ижодий топилма ўз навбатида сценарий ечимининг муваффақиятини таъминлашга хизмат қилади. Бундай бадий усул бош қаҳрамон босиб ўтган олис ва машаққатли йўлга қўшимча рамзий маъно юклаган ҳолда, унинг визуал жиҳатдан тиниқ, ёрқин ва жозибador замонавий образини Самарқанд муҳити билан узвий боғлаш имконини беради.

Асрлар ўртасидаги вақт эврилишлари

фильм тўқимасига табиий равишда сингдириб юборилган бўлиб, бу ҳолат узоқ ўтмиш ва бугунги ҳаёт воқелиги уйғунлик касб этган манзараларда, айниқса, тўлақонли намоён бўлади, ҳикоя тарзининг концептуал руҳий-ҳиссий кўламини янада кенгайтиради.

Бутун фильм давомида режиссёрнинг бадий ифода йўсини ва унинг ботиний оҳангини маҳорат билан бошқара олиш истеъдоди яққол сезилиб туради. Экинч саҳналарнинг “узун” планлар ёрдамида таъсирчан усулда талқин этилиши режиссёрнинг мураккаб постановкалар устаси эканидан, унинг бадий маконни тасвирлашда аниқ-равшан тафаккур юрита олиши, ҳар бир саҳнанинг ички ритмининг нозик ҳис қила билиш салоҳиятидан далолат беради. Боз устига, фильмининг визуал концепцияси қизиқарли шакл-шамойиллардан фойдаланиш, хусусан, шиша ва ойна

воситасида қаҳрамонлар қиёфаси ёки воқеа-ҳодисаларнинг тақдирот акс этирилиши орқали тасвирнинг қўшимча талқинларини яратишга имкон туғдиради.

Хорижий томошабинлар талаби ва савияси билан баҳолаганда, фильмининг халқаро актёрлар таркиби уни чет элларда, жумладан, испан тили мамлакатларда кенг тарқатиш учун катта қизиқиш уйғотиши табиий.

Картинанинг монтаж ишлари ҳам муҳирона бажарилганини қайд этиш лозим. Фильмда “узун” планларнинг узлуksизлиги ва уларнинг ички руҳияти — ботиний муҳити етарли даражада яхши сақланган. Бу эса тасвирий барқарорлик ва ифодавий яхлитлики таъминлаб, картинанинг бутун драматик тадрижи мобайнида томошабиннинг унга бўлган диққат-эътиборини бир зум бўлса-да, сусайтирмайди.

Кинофильмдаги визуал эффектлар ишонarli чиққан, бир қатор эпизодларда улар кишига алоҳида таъсир кўрсатади. Йилдирим Боязид билан бўлиб ўтган улкан муҳораба олдида пиёда аскарлар ва суворийларни жангга тайёрлаш саҳналари шулар жумласидандир. Ушбу лавҳаларда қўлланган рақамли технология унсурлари содир бўлаётган воқеалар кўламини эпик шаклда кўрсатишга хизмат қилади.

Асар мусиқаси воқеалар ривожига халал бермасдан, аксинча, унинг маъно-мазмунини бадий жиҳатдан тўлдиршига ҳаракат қилгани ва шу тариқа ўз драматик вазифасини тўлиқ адо этганини таъкидлаш жоиз. Фақат айрим ўринларда эпик мусиқа имкониятларидан кенгроқ фойдаланиш ҳал қилувчи эпизодларнинг ҳиссий кучи ва томошабинга кўрсатилган таъсирини ошириши мумкин эди.

Фильмнинг эътиборга лойиқ жиҳатларидан яна бири — унинг бадий-ташқилий постановка қисми билан боғлиқ. Ранг-баранг суратга олиш майдончалари, тарихий даврга оид манзаралар, либос ва реквизитларнинг тўғри ва оқилона танлангани, оммавий саҳна иштирокчиларининг саъй-ҳаракатлари уюшқоқлик билан ташкил этилгани — буларнинг барчаси юксак, тўлақонли визуал олам учун ишончли замин яратган. Бу борадаги бадий ечимлар асарнинг кўламини ва миқёси, лойиҳанинг пухта уйлангани, ўз олдида катта мақсадлар кўганини тасдиқлабгина қолмасдан, фильмининг халқаро даражадаги йирик тарихий постановкалар қаторига олиб чиқади.

Менинг бу мулоҳазаларим фильмининг илк намойишидан сўнг туғилган фикрлар бўлиб, улар, албатта, дастлабки таассуротлар маҳсули, ҳолос. Уни тақдирот, синчиклаб томоша қилиш эса таҳлилни чуқурлаштириш, картинанинг янги қирраларини кашф этиш имконини бериши шубҳасиз.

Муҳтасар айтганда, умумий ҳулоса ижобий: салмоқли ишлаб чиқариш салоҳиятига таяниб, катта орзу-интилошлар билан, ўзига хос бетакрор бир услубда яратилган бу асар мураккаб аудиовизуал лойиҳадир. Шу боис “Улуғ амир ва донна Мария” деб номланган ушбу аjoyиб фильмининг ижодий ва техник жамоасини, картинанинг дунёга келишига ҳисса қўшган Ўзбекистон кинематографиячиларини чин дилдан табриклаш учун барча асослар мавжуд.

Алехандро ОЛИВЕРА,
киносценарист,
режиссёр ва продюсер
Испания, Мадрид

ТАЛҚИН

Бадий ижоднинг сирли, онг ва тафаккур сарҳадларидан кенг, гоҳо бирор “изм” билан ўлчаш мушкул изланишлар соҳаси эканини асослашга ҳоҳат йўқ. Қаламқашлик захматидан жиндек хабардор киши бу соҳани қисмати сифатида эътироф этишдан бошқа асос тополмайди. Моҳир адиб, серзавқ ҳикоячи, қалби-ўйи бетакрор фалсафий-бадий гоғлар ва тасвирларга мушук Хуршид Дўстмуҳаммад “Жойс” роман-эссесига бадий ижод сирларини қаҳрамонни мисолида таҳлил-тадқиқ этган. Бу дастлабки уриниш эмас, аммо “Аjoyиб кишилар ҳаёти” мажмуасидан жой олиши мумкин изланиш маҳсулидир.

Машҳур ирланд адиби Жеймс Жойс таржимаи ҳолини ёзиш қийин эмас, лекин унинг бадий оламини англаш, тасвирлаш ва баҳолаш мушкул. Жойс XX аср бошларида Европада бошланган “интеллектуал инқилоб”га оид барча муваффақият ва зиддиятларни ўзида муҳасаса этган ижодкордир. Тинмай кўчиб, ён-атрофдан беэиш ва ён-атрофчи беэириб яшаш, аламу ғазабларини жилволай олмаслик, дўст тутиниб, дарров ундан йироқлашиш, бадфеъллик, дипломатик, қўполлик, тўнглик, диомдорлик... Рассел унга “мен учратган ёш ёввойилар орасида энг йиртқичи экан”, деб баҳо берганди.

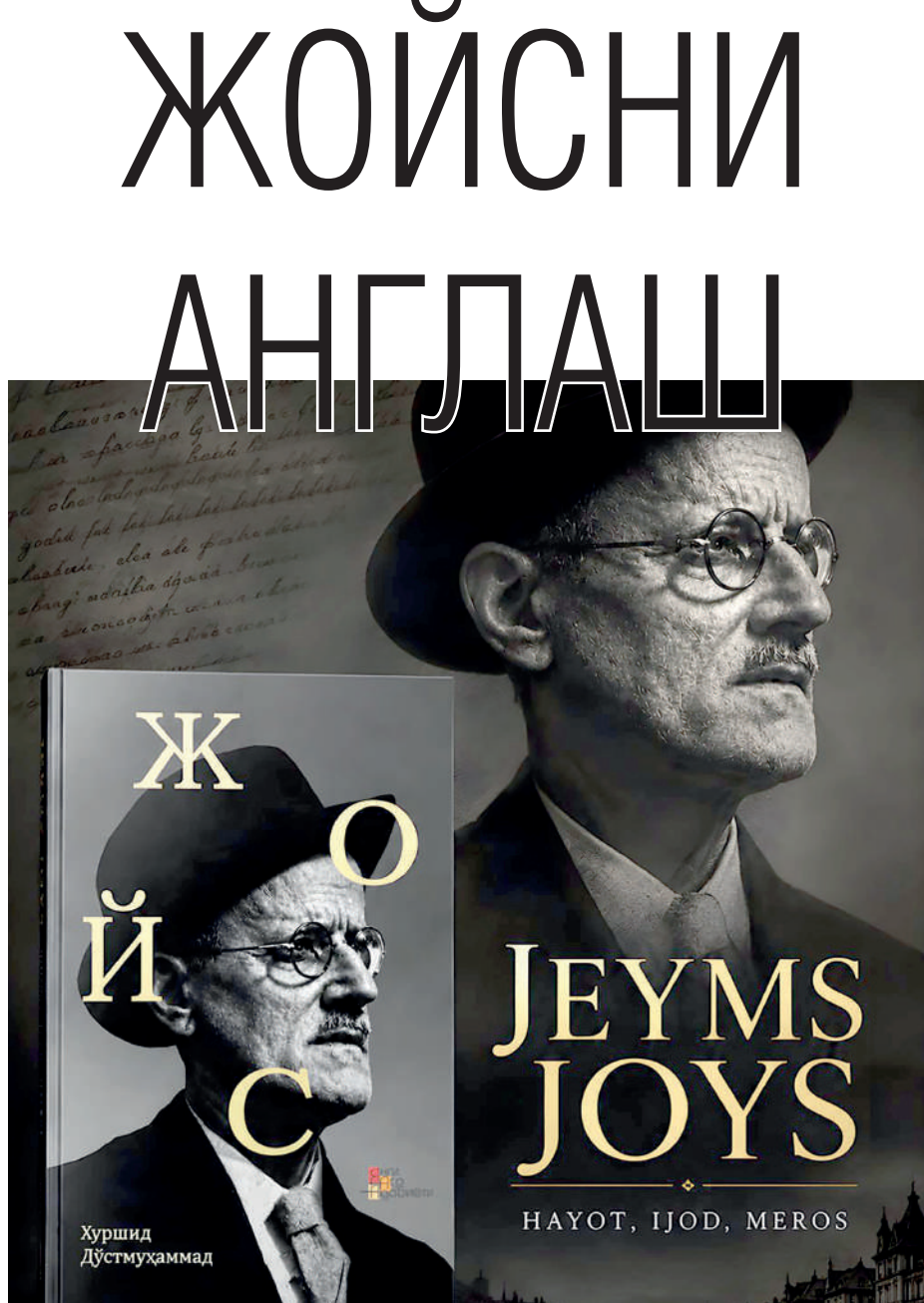
“Жойс” асарида ёзилишича, “Жеймс биронинг маслаҳатига қўлқ солади-ган одам эмасди. У “жамиятни ўзининг душмани, рақиби деб эълон қилади. Уни ҳеч ким олдида солиб қўймаётгани билан ҳисоблашмайди, балки ўзини ўзи қувий солиш ва кўнгилли айрилиқ қайфиятини вужудга келтиради, авж олдиради”. Ахлоқшунослар уни қоралаши турган гап, аммо адиб ундан адиблик маҳоратини қидиради: “Ҳаётда бирдан бир наҳот — ёзишда, ижодда деган ақидага ёпишиб олади. “Ёзиш — кураш ва яшаш демакдир!” деган широни боши узра кўтиради. Ижодни ҳаёт-мамот мақомида улуғлайди”.

Гўдаклик пайтида уйғонган таассурот, шакланган хислат умр сўқмоқларида мутлақ унут кетмайди. Жойс “уй одами, ҳаёл одами” эди. Ўй-хаёлларга берилиш унга завқу шавқ, кишилар хатти-ҳаракатларини кузатишга, уларни баҳолашга асос берарди. Шу аснода,

онгига, тасаввурларига жойлашганларини қорозга тушириш, ёзиш билан банд бўларди. Ўқувчи пайтида шакланган бу хислат Жойсда бадииятга, ёзишга муҳаббат уйғотгани аниқ. Мутахассислар эътирофига кўра, ҳар сафар Жойс иншоари учун коллеж раҳбариятидан мукофот олганида, руҳи эркинлигига яқин машғулот билан шўғулланаётганига иқдор бўлар, мукофот пулларини оиласига, онасига бераётганида эса буюк ишларга қодир, ҳатто инсониятга камолот йўлларини кўрсатаётган наҳоткор сезарди ўзини.

Бу таърифу тавсиф психотахлил нуқтаи назаридан жуда муҳим, чунки кейинчалик ҳаётий мақсадига, идеалига айланган ушбу ички аниқловчи туйғу Жойсда оилавий қадриятларга садоқатни шакллантирди. Жойс йигирма икки ёшида Нора Барнаклга уйланади ва оиласига содиқ бўлишга аҳд қилади. Аҳд бошқа, турмуш машаққатларига чидаб, турли саргузаштлардан узоқ, тийилиб яшаш бошқа. Мудом муҳтожлик, иш ва осойишталик излаб шаҳарма-шаҳар, юртма-юрт кезиш, оилавий маммашаларга қарамасдан, Жойсда оилага, аёлига содиқлик туйғуси мустаҳкам эди. Унинг дарбадарлигига чидаган оиласи сабр-тоқат бобида Жойсга ибрат эди. Бу борада Хуршид Дўстмуҳаммад баъзи бир ҳолатларга ишора қилади, аммо уларни кенгроқ тасвирлашни лозим топмайди. У онг ости сезимларини бадий ижод томонга йўналтиради. Китоб ўқиш, ёзиш психотахлил ўрганадиган, қизиқадиган онг ости воқеликлари? Улар инсон табиатида сингиб кетган инстинктларми?

Ҳа, айрим бир шахслар у ёки бу нарсани табиий-психологик борлиги сифатида ардоқлаши, жонини жабборга бериб, телбаларча уни ҳимоя қилиши мумкин. Жеймс Жойс шундай шахс-да ўхшаб кетади. Унда З.Фрейд, К.Юнг назарда тутган онг ости феноменининг бадий ижодга нима алоқаси бор? Жеймс Жойс “Улисс” романида кўллаган услуб (агар уни услуб дейиш мумкин бўлса), яъни мавҳумлик, чалакам-чаттилик, аралаш-қуралашлик, онгни чағитувчи номантикийлик, майда-чўдалар тасвирини бадий онга тааллуқли дейиш тўғрими? Чамаси, биз онг остидаги оннинг онгсизлигини ҳисобга олмай, уни онга тааллуқли воқелик сифатида талқин этамиш. Онг остидаги онг онга мойил бўлиш ҳам мумкин, унинг зидди бўлиш ҳам мумкин. Хуршид Дўстмуҳаммад онг

остини ҳам, унинг остидаги оннинг зид томонини ҳам бадий ижодга тааллуқли, ижобий нарса сифатида тақдим этади. Йўқ, онг ҳам, онг ости ҳам, онг остидаги онг ҳам зид воқеликлардир, ушбу зид томонларни ҳисобга олмаслик психотахлилни тор тушунишга олиб келади. Афсуски, психотахлил асосчилари З.Фрейд ва К.Юнг онг ва онг остини тадқиқ қилганлар, аммо улар учинчи қатламни, яъни онг остидаги онгни назарда тутмаганлар. Улар ҳаёт пайтда психотахлил ҳозирги даврдагидек чуқур тадқиқотларга эга эмасди.

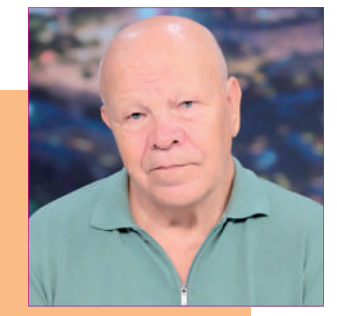
Муаллиф “Улисс”ни англаш бўлимида “Услуб — муаллифнинг ўзи” деган қоидадан келиб чиқиб, Жойс услуби ҳақида “унда тугал фикр, тугал ҳулоса йўқ”, у “ҳаёти давомида нимани кўрган,

нинг турли ранглари чаплаб ташлаган, англамаган, ҳиссиётга эрк берган “қоралама”лари туюлади улар. Хўш, унда адабиётшунослар улуғлаётган Жойсда нима бор? Ғайримантикий лавҳалар ва “сўз ўйинлари”дан иборат “Улисс” нима-си билан янгича услубдаги асар бўлиши мумкин, деган саволлар туғилади. Бадий асар янгича услуб яратиш учун бор тажрибалардан воз кечишга қаратиладими? Бадий изланишлар жараёнида адиб ўқувчисини назарда тутмаслиги мумкин, лекин бу оний ҳаёлдир. Бундай оний ва ўткинчи ҳаёллар буюк бадий кашфиёт даражасида улуғланиши керакми? Йўқ, мен ижод эркинлигига қарши эмасман, баъзан адибнинг ўзи учун ҳам ёзишдан, баъзан оний кечинмалар кашфиётларга туртки беришдан хабардорман. Лекин ижодкорнинг жамият ва келажак, яъни фарзандлари, неваралари олдидаги масъуллигини унутма-майми. Бадий сўз сўз учун ёки янгича услуб учун эмас, балки инсонни янада инсонийлаштириш учундир.

Эътибор беринг, бугун бадий ижод соҳасида мистика ва иррационалга берилиш авж олиб бормоқда. Тасвирий санъатда абстракционизм, сюрреализм, кубизм, авангардизм, шеърятда модернизм, аризм, антилизм, прозада индивидуализм, мистицизм, фантастизм ва гиперинтеллектуализм каби оқимлар пайдо бўлмоқда. Афсуски, улардан инсон қалби билан боғлиқ олижаноб гоғларни топиш амримаҳол.

Жойс ижоди Ирландиядаги католицизмга, ундаги мутаассибликка қарши чиқиш билан боғлиқ. Диний мутаассиблик ҳурфикрлик ва ижод эркинлигига қарши туришини у билган, католик черкови уни таъқиб этиши ҳам табиий ҳол эди. Бу уни юртини ташлаб кетишга, Европа бўйлаб дарбадар кезишга мажбур қилган. Нимагадир, биз Жойснинг шу ҳаракатларидан зарур маъно-моҳият қидирмаймиш. Ундаги муаммаларни “ноёб услуб”, иктидор атаймиш.

Муаллиф “Улисс”ни ўқиб, ундан мумкин қадар кўпроқ завқ туйиш учун адабий ахборотимиз, адабий саводхонлигимиз қанча кўп бўлса, шунча оз эканини таъкидлайди: “Тафаккуримиз, тасаввуримиз, хотирамиз ҳазинасидаги адабий бисотимиз-бойлигимиз жуда-жуда ғариб ва ҳатто ночор эканлигини мardonavor тан олиш Жеймс Жойс асарлари мутолаасига киришган ҳар қандай китобхон олма-юз келади-ган аччиқ ҳақиқатдир”.

Виктор АЛИМОВ,
фалсафа фанлари доктори,
профессор

Лекин муаллифнинг ўзбек бадий тафаккуридаги “бисотимиз-бойлигимиз жуда-жуда ғариб ва ҳатто ночор” деган ғарб модернизмдан сабоқ олишга ундовчи даъвати эътироз уйғотади. Ўзбек адабиёти “бисоти-бойлиги”да жаҳон бадий тафаккуридан жой олган асарлар йўқми? Нима, ҳамма тушунарсизлик, мантиқсизлик, бемаънилик ва услубсизлик йўсинида ижод қилиши керакми? Аччиқ бўлса ҳам айтاي, “онг оқимлари” байроғи остида онгни чағитувчи, мужмал ва охир-оқибатда иродасизликка, руҳий тушқунликка етакловчи асар бизга намуна бўла олмайди.

Жамиятимиз тараққиёти учун ақлу идрокни, интеллектуал кучларни ривожлантиришга ундовчи гоғлар, асарлар, образлар керак. Ушбу объектив талабни, албатта, муаллиф яхши билади, бунга ишончим қомил, балки Жойснинг ҳаёти ва ижоди тафсилотлари, айниқса, “Улисс” асари таъсирида юқоридаги мулоҳазалар уйғонгандир? Мен барча Жойсдек изланиш, “Улисс”дек асар ёзиши керак, деб ҳисобламайман. Миллий адабий жараёнларни, “бисотимиз-бойлигимиз”ни улар билан мезонлаш ҳам нотўғри. “Улисс”даги онг оқимларига тааллуқли тасвирлардан оқилоналик излаш ҳам бенаф. Бундай ностандарт, нораціонал воқеликнинг бадий ижод соҳасида учраб тургани яхши, аммо у жаҳон бадий тафаккурига ҳам, миллий адабиётлар равнақида ҳам ибрат, намуна бўлолмайди.

Хуршид Дўстмуҳаммад ўзбек китобхонини ана шундай баҳолаш қийин бўлган, мураккаб ва баҳсталаб ёзувчининг ҳаёти ва ижоди билан таништиришга аҳд қилган экан, муаллифга ва “Жойс” асарига омадлар тилашимиз керак. Онг ва онг ости оқимлари тағида жаҳохирлар кўп, аммо инсон қалбини, ҳаётини гўзал қилиш учун изланиш улардан кўра фахридир.

ЖАҲОН АЙВОНИДА

ТРАМПНИНГ МАТБУОТ КОТИБИ ИШДАН КЕТМОҚДА

АҚШ президенти Дональд Трампнинг матбуот котиби Керолайн Левитт ўз лавозимини тарк этишини Х ижтимоий тармоғида эълон қилди.

Бу воқеани Трамп Левитт бундан буён икки норасида фарзандига кўпроқ эътибор қаратишни истаётгани билан изоҳлаган. Жорий йилнинг майида Керолайннинг иккинчи фарзанди Вивиана дунёга келган.

ҚУЁШ ТЎЛИҚ ТУТИЛДИ

12 август куни кечқурун Ернинг шимолий яримшарида тўлиқ Қуёш тутилиши кузатилди. Гренландия, Исландия, Португалия ва Испанияда Ой томонидан тўлиқ тўсилган Қуёшни кузатиш имконияти яралган.

Гарбий Европанинг йирик шаҳарларида Ой Қуёш доирасини 85–95 фоизгача ёпди.

Континентал Европа учун тўлиқ Қуёш тутилиши 1999 йилдан бери биринчи марта содир бўлгани сабабли бу ҳодиса катта шов-шувга сабаб бўлди.

ҲУКУМАТ САЙТЛАРИГА ҲУЖУМ

Хитой билан алоқадор хакерлар бир нечта сунъий интелект агенти ёрдамида Тайван ҳукумат сайтларида киберҳужум уюштирди. Бу ҳақда “Financial Times” наشري киберхавфсизлик билан шуғулланувчи Исроилнинг “Dreem” компанияси маълумотларида таяниб ёзмоқда.

Ҳужумни биринчи бўлиб аниқлаган тадқиқотчиларнинг журналистларга айтишича, таъжовузорлар очик кодли сакизтагача сунъий интелект агентидан фойдаланган. Улар бузиб кириш учун восита яратган мувофиқлаштирилган

кибержамоа сифатида ҳаракат қилган.

Хитой ҳукумати вакиллари газетанинг изоҳ бериш ҳақидаги сўровини жавобсиз қолдирди. Тайван Рақамли технологиялар вазири эса маълумотлар махфийлигини сабаб қилиб, ушбу бузғунчилик юзасидан изоҳ беришдан бош тортди.

СЕҲР ВА ФОЛБИНЛИК ТАҚИҚЛАНАДИ

Тожикистон Дин, анъана ва маросимлари тартибга солиш қўмитаси диний маросимларни ўтказишнинг янги тартибни тасдиқлади. Эндиликда бундай издиҳомларда қатнашишга расман фақат ваколатли диний хизматчиларгагина рухсат берилади. Бу ҳақда идора “Asia-Plus”нинг сўровига юборган ёзма жавобида маълум қилган.

Янги тартиб бир қатор чекловларни ўз ичига олади. Хусусан, жодугарлик, сеҳргарлик ва фолбинлик билан боғлиқ хизматлардан фойдаланиш ман этилади.

МОЗИЙДАН САДО

Йигирманчи асрдан бизга кўп сабоқ қолди. Иккита жаҳон уруши хунрезликлари, Сталин бошчилигида 1937-1953 йиллари амалга оширилган қонли репрессия оқибатлари ҳамон неча минг-минг оилага битмас ярадай азоб беради. Одамзод шундай қирғинларга дучор бўлса-да, адолатли замонлар келишига ишониб яшайди. Бу ишонч бундан кейин ҳам сўнмайди.

1937 йилнинг 31 июлида СССР Ички ишлар вазири нарком Н.И.Ежовнинг “Со- бик қулоқлар, советларга қарши жиноятчи унсурлар ва бошқа ёт элементларни халқ душмани сифатида репрессия қилиш операцияси тўғрисида”ги қарори эълон қилинади. Бу машъум ҳужжатга кўра, сиёсий қар-

ХОТИРА АЗИЗ

Чинордек азим, дарёдек тошқин

АДАБИЙ ДИД МАКТАБИ

Катта авлоднинг адабий-эстетик қарашлари “Гулистон” журнали мутлоаси орқали шаклланган, десам, хато бўлмайди. 1969–1980 йилларда нашрга таниқли адиб, шоир ва таржимон Асқад Мухтор бош муҳаррирлик қилган. Журналнинг ўз тарихи давомидаги энг гуллаб-яшаган даври ҳам шу ўн йилликка тўғри келади. Элимизнинг ардоқли ижодкорлари Абдулла Шер, Эркин Аъзам, Хайридин Султоннинг хотиралари шундан гувоҳлик беради.

Асқад Мухторнинг фаолияти асосан муҳаррирлик вазифасида ўтган. Дарёдай тошқин, тоғдай вазмин, чинордек азим бу инсон тахрир бобида икки дамлик қилчидай кескир эди. Тахрирни моҳир жарроҳ каби юксак маҳорат ва фаросат билан амалга оширардики, чоки билинмасди.

Одатда, умри тахрирга бахшида ижодкорларнинг шахсий ижодий мероси мўъжаз бўлади. Чунки ўзидаги хазиналарни бошқаларга улашган одам яна қайта тўйингунча, кўп вақт кетади-да. Бироқ Асқад Мухтор ўзбек адабиётида энг сермахсул адиблардан бири ҳисобланади. Унлаб роман ва қиссалар, юзлаб шеърлар, пьесалар ва таржималар, умрининг шомида, хасталик чоғи қоғозга туширган “Тундаликлар” бунинг ёрқин мисоли. Хўш, бундай сермахсуллик сири нимада экан? Жавоби оддий: Асқад ака тўхтовсиз китоб ўқир, тафаккур қилар ва қатъий иш тартибига биноан ижодни ҳам йўлга қўйган.

Устоз адиб асарларида ишлатган сўзлар шу қадар бетакор, жарангдор ва чуқур маъноли бўлардики, ён дафтаримизга ёзиб қўймасликнинг иложи йўқ эди. Айниқса, шеърларида ўзбек тилининг бой хазинасини кўз-кўз қиларкан, бу тил ҳар қандай оғир фалсафий ғояларни ҳам бемалол ифода этишга қодирлигини кўрсата биларди. Биз сўзини ҳис қилишни ҳам айнан Асқад Мухтордан ўрганганимиз.

ЧИНОР СОЯСИДА

Инсон ҳаётининг қайсидир нуқталарида ўтган йўлини бир қур кўздан кечириш даврини бошдан ўтказар экан. Назаримда, бугун айти шундай нуқталардан бирининг устида тургандекман. Ушбу газетдаги салкам эллик йиллик фаолиятимга назар ташлар эканман, не-не табаррук зотлар билан ишлаганим кўз олдимдан ўтади. Мен янги ишга келган 1978 йилда нашр “Ўзбекистон маданияти” деб аталар, бош муҳаррири Лазиз Қаюмов эди. Камина мусахҳиҳ сифатида иш бошлаганман.

1981 йили газетанинг номи “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” деб ўзгариб, бир йил олдин “Ўзбекистон халқ ёзувчиси” унвонига сазовор бўлган Асқад

Мухтор бош муҳаррир этиб тайинланди. Бошқаларни билмадим-у, лекин мен жуда ҳаяжонда эдим. Ахир, Асқад Мухтор севимли ёзувчиларимдан бири эди-да. Баъзи асарларини бир неча марта ўқигандим. Хуллас, Ўзбекистондаги биринчи ҳафталик адабий газетига катта ёзувчи раҳбар бўлганидан бир қувонсам, шундай одамнинг раҳбарлигида, унинг фикрлари, маслаҳатларидан баҳраманд бўлиб ишлашимдан яна ҳам хурсанд бўлардим.

Бир қур танишувдан сўнг қизғин иш бошланиб кетди. Очиғини айтман, жамоада ишлаётганларнинг ҳаммаси ҳам бундан хурсанд эмасди. Айниқса, жамоа таркибида, бўлимлар фаолиятида, ишлар тақсимотида ўзгаришлар бошлангач, бу ҳолат яққол кўзга ташланди. Чунки газетанинг номи ўзгарибгина қолмай, ходимларга талаблар ҳам кучая бошлаганди. Бир маромда ишлаб келаётган жамоа олдида катта ва жиддий талаблар қўйила бошлагач, ўзгаришлар баъзиларга ёқмай қолди. Тўғри, жамоага янги ходимларни қабул қилиш, кимларнидир бўшатиш билан боғлиқ жараёнлар ҳаммамизни бироз шошириб қўйди. Кимдир буни тўғри қабул қилди, кимларгадир ёқмади, баъзилар очикдан-очик эътироз йўлига ўтди. Ҳатто, жанжал кўтаришгача борганлар ҳам бўлди.

Одатий ҳолларда ҳамма ҳам ўз вазминлигини намойён эта олади. Лекин улуғларнинг даражаси айнан ғазаб келганда ўзини қандай тутишида зоҳир бўлар экан. Мен буни Одил Ёкубов ва Асқад Мухтор мисолида кўрганман.

Тахририятдаги навбатдаги йиғилишда ўз айбига биноан ишдан бўшатишга бир ходим оғзи кўпириб бақир-чақир қила бошлади. Ҳеч кимнинг гапини қулоққа оладиган эмас. Ҳамма тоқат қилиб ўтирганди, ҳатто, Асқад ака ҳам сукутда эди. Бирдан ҳалиги эркак жим бўлиб қолди-да, заҳар сочишга чоғланган иллондай бир тебраниб, “Бутун бошли ўзбек адабиёти газетасининг куни сенга қолдими?!” деб юборди. Бу “заҳар” тўғридан-тўғри бош муҳаррирга қаратилган бўлса-да, ҳаммамизнинг юрагимизни куйдириб ўтганди. Хонага кўроғишундай оғир сукут қўқди. Кетарда алам сафросини сочиб олган ходим ҳам жимиб қолди. Бир пайт Асқад ака унинг кўзига тик қаради-да, “Гапингиз тугаган бўлса, кетишингиз мумкин. Биз йиғилишни давом эттирамиз”, деб янги соннинг кейинги саҳифасини очди...

Айнан шу ҳолатда ҳақоратга сукут билан жавоб қайтарган устоз Асқад Мухтордаги юксак маданиятга, олижанобликка, сабр-тоқатга ҳайрон қолгандим. У кишининг юриш-туриши, маданияти, сокин сўзлаш оҳанги, оғир-вазминлиги кўпларга ўрнак бўларлиги эди.

Асқад аканинг яна бир фазилати бор эди: кўп ҳолларда ходимларнинг хонасига бирор савол ёки

маслаҳат билан ўзи кириб борарди. Устоз ниҳоятда камтарин инсон эди.

Устознинг ўзи азим чинор эди. Айнан Асқад Мухтор тийнатида, сурати ва сийратида чинорнинг бардоши мужассам бўлган. Ва асарлари ҳам чинор каби умрбоқийлик касб этиб келмоқда.

МАҲЗУН ХАЙРЛАШУВ

Афсуски, устоз газетادا узоқ ишламади. Раҳбар бўлганидан бир ярим йил ўтар-ўтмас, бўлаш ҳақида ариза ёзгани маълум бўлди. Шунда юрак ютиб ҳузурга киргандим. Устоздан газетани ташлаб кетмаслик, аризани қайтариб олишни илтимос қилганимда, қатъиятли, мард инсон эди. Ўша давр “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасининг саҳифаларини бир қур варақлаган одам бунга ишонч ҳосил қилиши турган гап.

Бу ўтқинчи дунёда ҳеч ким ва ҳеч нарса абадий эмас. Инсондан фақат унинг яхши амаллари, фойдали ишлари хотира бўлиб қолади. Сокин дарёнинг таги долғали бўлади, дейдилар. Бу гапнинг айна ҳақиқат эканини севимли ёзувчимизнинг ҳаёти исботлаб турибди.

Устозни кузатиш маросимидан кейин ҳамкасблар машинагача ҳамроҳ бўлдик. Ўшанда барчанинг ичидан нимадир узилгандай бўлди. Асқад ака гулдас-тани ушлаганча, машина ойнасидан қўл силкиб кетганлари кўз олдимда муҳрланиб қолди...

Бугун ижтимоий тармоқларда улуғларимизга тош отаётган “мерган”ларни кўриб, новатор шоир Асқад Мухторнинг ушбу шеъри ёдимга тушди:

**“Поп” этиб нақш олма тушди йўлакка,
Шаффоф чехрасида нур тарам-тарам.
Лим-лим шира тўла, чиройли, катта,
Бутун ёз қуёши унда мужассам.
Шу пайт қарга кўнди ёнига секин,
Аланг-жалаңг боқди, шошмади,
Ифрос тумшук билан
Тирсиллама этин
Омонсиз чўқилаб юлқий бошлади.
Гўзаллиқни кўрмас, нақ кўр сингари,
Хушбўй ширада ҳам таъм сезмайди у.
Фақат олма қуртин кўрар қўзлари,
Ундан фақат қурт излайди у.**

Гулчеҳра УМАРОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган
маданият ходими

АЙБСИЗ АЙБДОРЛАР

лар орасидан 1030 нафар ноҳақ жабрланган юртдошларимизни оқлади.

Яқинда Бишкек шаҳрида хизмат сафарига бўлганимизда, “Ата Бейит” мемориал комплекси раҳбари, тарих фанлари доктори Болот Абдурахмонов ёзувчи Бегижан Аҳмедов билан биргаликда нашрга тайёрлаган ноёб хотира китобини бизга совға қилди. Ушбу китоб қатагон домига тортилган ўзбек миллатига мансуб мингга яқин киргизистонлик қурбонлар хотирасига бағишланган. Китобни варақлар эканман, ўзим туғилиб ўсган, аввалги номи Мазор, ҳозир Сафед Булон деб аталадиган қишлоқда 1938 йил 3 март куни қамоққа олиниб, шу кунгача ҳукм ўқилган беш мулла ва яна уч қишлоқдошимизнинг исм-фамилиясига кўзим тушди:

Архив №10936

Ақунбаев Терюбай (Тўрабой бўлса керак). 1864 йили Қирғизистон ССР Каравон район, Мазор қишлоғида туғилган. Шу қишлоқда яшаган. Миллати ўзбек. Мулла. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 8 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 27 апрелда оқланган.

Арипов Абдурахмон. 1881 йили Қирғизистон ССР Каравон район, Мазор қишлоғида туғилган. Миллати ўзбек. Шу қишлоқда яшаган. Мулла. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 10 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 27 апрелда оқланган.

Закиров Заит. 1886 йили Наманган шаҳ-

рида туғилган. Ўш область Каравон райони, Мазор қишлоғида яшаган. Миллати ўзбек. Мулла. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 10 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 27 апрелда оқланган.

Зарипов Абдуазиз. 1890 йили Каравон райони, Мазор қишлоғида туғилган. Миллати ўзбек. Шу жойда яшаган. Мулла. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 10 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 27 апрелда оқланган.

Нормирзаев Абдуҳайдар. 1868 йили Мазор қишлоғида туғилган. Миллати ўзбек. Мулла. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 8 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 24 апрелда оқланган.

Ормонов (Ўрмонов) Мулла Жайир. 1895 йили Мазор қишлоғида туғилган. 1938 йил 3 март куни қамоққа олинган. Шу куни ахлоқ тузатиш лагерига 10 йил ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 27 апрелда оқланган.

Архив №11949

Маматхонов Саидхамд. 1881 йили Косонсойда туғилган. Миллати ўзбек. Мазор қишлоғида яшаган. Имом. 1930 йил 8 декабрда қамоққа олинган. 1931 йил 11 февралда “тройка” ўш шаҳрида отувга ҳукм қилган. 1989 йил 26 апрелда оқланган.

Хамитов Содиқ. 1925 йили Олабуқа райони Мазор қишлоғида туғилган. Миллати ўзбек. Шу қишлоқда яшаган. Колхозчи. 1942 йил 29 январь куни қамоққа олинган. 1942 йил 11 ноябрь куни 5 йил муддат ахлоқ туза-

тиш лагерига ишлашга ҳукм қилинган. 1989 йил 30 март куни ҳукм бекор қилинган.

Уч-тўрт жумлалик бу узук-юлуқ маълумотларни ўқир экансиз, умри хазон бўлганларнинг айби нима эди, деган савол туғилади. Битта қишлоқдан бир вақтнинг ўзида бир неча кишини қамоққа олишга нима сабаб бўлган? Улар чиндан ҳам “ахлоқ тузатиш лагерлари”га жунатилган бўлса, йиллар давомида бирортасидан нега “йилт” этган хабар келмаган? Лагерларнинг номи нега яширилган? Бу саволлар ҳануз жавобсиз қолмоқда.

Хотира китобидаги “Закиров Заит” деган номга дуч келганимда вуждим титраб кетди. Ҳа, бу маҳкум илмли, саховатли, бугунги иборати билан айтганда, халқ орасидан чиққан дипломат мулла Зокирнинг ўғли – Зоит халфа.

Мулла Зокирдан эл-юртада яхши хотира қолган. Қишлоғимиздаги “Шоҳ Фозил макбаси” Сафед Булон қишлоғи тасарруфига бўлиши учун у киши Охунбобоевнинг олдида бориб, тегишли ҳужжатга қўл қўйдириб келган экан. Баъзи кексалар мулла Зокир аввал ҳам айти шу масалада Қўқонга бориб, Худойрхон қабулига кирган, дейишади. Бу гапларни мен мулла Зокирнинг ўғли Эшонхон бувадан ҳам эшитганман.

Зоит халфа отаси йўлини тутган, эл-юртага маъқул келмайдиган бирор иш қилмаган, аксинча, ҳалол меҳнати билан орттирган мол-мулкни, ерини камбағалларга улашиб турган экан. Репрессиячилар уни “бой

МИЛЛАТ ФИДОЙИЛАРИ

Йигирма йиллик фаолиятини муаллимликка бағишлаган, ўзбек тилидаги биринчи “Хикмат” (физика) ва кимё дарслиги муаллифи, Туркистон давлат университети қошидаги физика лабораториясини бошқарган халқ профессори Хусанхон Ниёзов (Ниёзий) маърифатпарвар жадидлардан бирidir.

бўлак ҳеч кимни етиштирмайди. Шунинг учун бизда дунёвий билим ва илмларнинг тараққиёти тўхтаб қолган.

Хусанхон шу даврда хориждан келадиган татар ва турк тилларидаги газета, журнал ва китобларни мустақил мутолаа қила бошлайди. Татар эъёлиси билан танишиб, ундан рус тилини мукаммал ўрганишга киришади. Москва, Петербург, Қозон ва Тошкент шаҳарларида чоп этилган китобларни сотиб олиб, нафақат уларни ўқиш, балки айтилган мисол ва маслаҳатларни амалиётга татбиқ қилишга уринади. Физика ва кимё фанлари билан машғул бўлади.

Шу ўринда, мана бу ҳолатга эътибор қаратсак. Хусанхон Ниёзов 1915 йили Андижондаги ота ҳовлисида оқиб ўтадиган ариқ сувини тўсиб, кичик бир электр қурилмаси ясади. Ариқ устига ўрнатилган микротурбина ҳаракати ёрдамида ўз қўли билан тайёрлаган генераторни қўша туширади ва унинг воситасида электр лампочкасини ёқишга муваффақ бўлади. Ўша даврда электр энергияси асосан темир йўл станциясидагина мавжуд бўлганини ҳисобга олсак, маҳаллий ўзбек йигитининг мустақил равишда шундай қурилма яратиши ақл бовар қилмайдиган ҳодиса эди.

Техникага қизиқиши балинд Хусанхон сўнгра илк аэропланлар ҳақида маълумотлар билан танишиб, уларнинг тузилишини синчковлик билан ўрганади ва планер ясашга киришади. Дастлабки икки тажриба омадсиз тугайди – ясалган планерлар ҳавога қўтарилганидан кўп ўтмай ерга қулайди. Аммо бу қулашлар уни орта чекитирмайди. Тиришқоқлик ва узлуқсиз изла-

нишлар натижасида ясалган учинчи планер Шайхонтохур даҳасидан ҳавога муваффақиятли кўтарилиб, ўша пайтдаги “Воскресенский” бозорчаси (ҳозирги Алишер Навоий театри майдони) яқинида тахминан уч чақирим масофани босиб ўтади. Бироқ қурилма тагин қулаб, воқеа қутилмаган яқун топади: назоратчилар Хусанхон Ниёзовни самолётнинг кичик макетини яратиб учиргани учун айриқонуний ҳаракат ва дин-шариатга шак келтиришда айблаб қамоққа олади. Сўнг жўяли айб тополмай, қўйиб юборишга мажбур бўлади.

Хусанхон 1919 йили таҳсилни тугаллаб, ўқитувчилик фаолиятини бошлайди. Шу вақтдан 1921 йилгача “Миллий иттиҳод” ташкилотига аъзо бўлиб, маълум муддат Андижон филиалига раҳбарлик қилади. Ташкилот 1922 йилда тор-мор этилган, қамоққа олинади.

Тергов ҳужжатларида эса бу воқеалар мутлақо бошқача талқин қилинади. Айблов ҳулосасида ўқиймиз: “Аксилнқилобий, миллатчи, кўзғолон кўтарувчи ташкилотнинг Тошкент филиали раҳбарларидан бири Зухриддин Аълам Матқосимов томонидан шу ташкилотта тортилган, марказ топириғи билан шу ташкилотнинг Андижон филиалини тузиш учун келади. Ташкилот раҳбарлари топириғига кўра, амалда уюшган ҳолда советларга қарши миллатчилик ишлари олиб борган, Ўзбекистонни СССРдан ажратиб олиш учун қуролли кўзғолон тайёрлаш ва Ўзбекистонда буржуа-демократик давлат тузиш учун курашган. Андижонда турган вақтда яширин миллатчи ташкилотга 7 кишини тортган, антисовет фаолияти билан машғул бўлган, мамлакатнинг яқин орада маглубиятга учраши ҳақида

гаплар тарқатган, яъни ЎзССР Жиноят кодексининг 58-13, 66-1-моддаларида кўрсатилган жиноят қилган”. Бу айбловлар кейинги барча тергов ҳаракатлари учун асос қилиб олинади.

Тергов материаллари “Миллий иттиҳод” ташкилоти фош этилган, қаҳрамонимизнинг бошқа ташкилотчилар қатори ҳибсга олингани, қарийб ўн ой қамоқда сақланиб, кейин озод қилинганини кўрсатади. Бироқ ҳужжатлар унинг қандай асосда озод қилинганига аниқлик киритмайди.

Хусанхон Ниёзов 1924 йили доимий яшаш учун Тошкентга кўчиб келиб, ўқитувчилик фаолиятини бошлайди. Кейинчалик ундан нега Андижонни тарк этгани сўралганда, у бу қарорга соғлиги сабаб бўлганини таъкидлайди: “Менинг Андижондан чиқиб кетишимдан мақсад кейинги вақтларда ўлга

хон Ниёзов Тошкентда Илҳомжон Исомов, Саъдулла Каримов, Шорасул Зуннунов, Абдулҳамид Сулаймонов (Чўлпон) каби зиёлилар билан мунтазам алоқада бўлгани, улар иштирокида ўтказилган йигилишларда совет ҳокимиятининг муҳим сиёсий тadbирларига қарши қандай йўл тутиш масалалари муҳокама қилинганини баён қилади. Тергов талқинига кўра, ташкилот аввалги зарбалардан кейин тарқаб кетмаган, балки фаолият усулини ўзгартириб, 1936 йилга қадар яширин иш олиб борган. Иш материалларида яна Зухриддин Аълам Матқосимовнинг уйда ўтказилган нолегал йигилишлар тилга олиниб, уларда Илҳом Исмоилов, Саъдулла Каримов ва Қирғизбоев иштирок этгани, шу йигинлардан бирида Хусанхон Ниёзовга Андижонда ташкилот фаолиятини йўлга қўйиш вазифаси юклатилгани ҳақидаги кўрсатмалар ҳам келтирилади.

Холбуки, қаҳрамонимиз бу пайтда бор диққатини илм-фан ва маориф соҳасига қаратган. Ўқитувчилик қилиб, физика ва кимёдан дарс берган, дарсликлар ва терминологик луғатлар тайёрлаган. Узоқ йиллик фаолиятини муаллимликка бағишлаган.

1938 йил 8 август кўни Хусанхон Ниёзов ҳибсга олинади. Шу кунгача тузилган анкетада унинг шахси, ижтимоий келиб чиқиши, маълумоти, оиласи ва аввалги фаолияти ҳақида маълумотлар қайд этилар экан, ўша-ўша – “Миллий иттиҳод” ташкилотининг Андижон филиалига раҳбарлик қилгани тергов учун асосий айблов нуқтасига айланади. Шундан сўнг устма-уст сўроқлар, айблов ҳулосалари ва юзлаштиришлар бошланиб кетади.

Қўринги, акиси Ҳасанхоннинг уйда тинтув вақтида миллатчилик руҳидан шеърлар ёзилган китоб топилади. Бу борада Ҳасанхоннинг кўрсатмасида диққатни тортадиган бир жиҳат бор. У ўша китобни фақат тинтув ўтказилаётган пайтда кўргани, унинг бу ерга қандай келиб қолганини мутлақо билмаслигини айтган.

Ўзбекистон ССР Олий суди 1940 йил майда Хусанхон Ниёзов ишини кўриб, Жиноят кодексининг 58-моддасини қўллаган ҳолда, уни отувга ҳукм қилади. Табиийки, ҳукмдан норози қаҳрамонимиз юқори ташкилотларга шикоят билан мурожаат қилади. 1940 йил 12 декабрда Республика НКВД тергов бўлими ишни қараб чиқиш учун СССР НКВД ҳузуридаги махсус кенгашга йўллайди. Ниҳоят, 1941 йил 14 ноябрда Ниёзов айблов ҳулосаси билан танишади.

Суддаги кўрсатмаларнинг энг эътиборли жиҳатларидан бири тергов жараёни ҳақида қаҳрамонимиз айт-

ган фикрлардир: “Тергов пайтларида мени уриб, калтаклашганлари учун мен аксилнқилобий тарғибот олиш учун Тошкентдан Андижонга келдим, деб кўрсатма беришга мажбур бўлганман. Менинг дадам эшон бўлган ва уйда унинг китоблари сақланган, бироқ менинг уйимдан ҳеч қандай китоб чиқмаган. Акам ҳам менга ўхшаб сўроқда уриб калтаклангани учун кўрсатма беришга мажбур бўлгандир. Сўнг терговда акамни отувга ҳукм қилишганини билдим. Унинг қайси жинояти учун бундай жазо берганларига ҳайрон қолдим...”

1941 йил 20 ноябрда суд ҳукм қилади: “Хусанхон Ниёзов ЎзССР Жиноят кодексининг 58/67-моддалари бўйича айбдор деб топилсин ва 10 йил озодликдан маҳрум этилсин, 67-моддаси билан жазонинг юқори чораси – отувга ҳукм қилинсин. 51-модда асос қилиб олиниб, унга тааллуқли бўлган молу мулк давлат фойдасига конфискация қилинсин”.

Бу иш шу билан якунланмайди. Хусанхон Ниёзов суд ҳукмидан норози бўлиб, юқори ташкилотларга аризалар билан чиқади, терговлар қайта авж олади. СССР Олий суди 1942 йил 29 апрелда Хусанхон Ниёзов ишини қараб чиқиб, унга берилган отув ҳукмини бекор этиб, 10 йил қамоқ жазоси билан алмаштиради. Қаҳрамонимиз узоқ Магаданга сургун қилинади. 1947 йили меҳнат машаққатлари остида жон беради.

Хусанхон Ниёзовнинг ўғли, марҳум Қозимжон ака 1960 йили ЎзССР прокурори ўринбосари Копейка номига ёзган хатда отаси қамоққа олинганга қадар Андижондаги Ворошилов номи ишчилар факультетида, Андижон кечки пединститутда физикадан ўқитувчилик қилгани, Тошкентда 1922 йили физика ва кимёдан дарслик, 1926, 1929 йили кимёдан, 1927 йили физикадан дарсликлар, 1931 йили рус-ўзбек, физикадан атамалар луғати китобларини нашр этгани, 1933 йили эса “Тупроқ ва ўғит” китобини нашрга тайёрлаб қўйганини ёзади.

Ноҳидхон Ниёзовнинг эслашича, амакиси Хусанхон Ниёзов Ризий тахаллуси билан шеърлар ҳам битган.

Олим, педагог ва муҳандис Хусанхон Ниёзовнинг шахсий кутубхонасини тинтув қилиш оқибатида мингдан ортиқ китоб олиб кетилган. Улар орасида жaxon микёсида босилган, 60-100 томдан иборат энциклопедиялар, қомусий луғатлар, шунингдек, тарих, тиббиёт, физика, кимё, техника ва бошқа соҳаларга оид нодир китоблар йўқолган. Афсус...

Рустамбек ШАМСУТДИНОВ,
тарих фанлари доктори,
профессор

“Кишан кийма, бўйин эгма,
Ки сен ҳам хур тугилгонсен.

Абдулҳамид ЧўЛПОН

ҚИССАСИ

қулоқ” сифатида қамоққа олган. Қизларидан бири Шарифа хола бу машъум воқеа қандай содир бўлганини умрининг охиригача айтиб юрди. Ёдимда қолганлари: “Иккита “чекис”, иккита ўзимизникилар қуттилмаганда уйимизга бостириб киришди. Уйни тинтув қилишди, бор нарсаларнинг ҳаммасини хатлаб олиб кетишди. Қўйим-кечак, шолча, гиламларни ҳам. Ўрадаги бугдойни қоплаб жойлашди. Ўзимизникилардан бири чақалоқ Маънихон ётган бешикни бир теплан эди, бола бигиллаб ерга тушди. Бешик ёстиқчаси тағидаги тақинчоқларимиз ҳам кетди. Кўраимиздаги кўй-эчкиларни битта-битта ташқарига судрай бошлашди. Синалим Собира янги тугилган эчки боласини бағрига босиб, йилгай бошлади. Ўзимизникилардан бири улоқчани ундан юлчиб олмақчи бўлганда, бир чекис “падно, остае” деди. Шу улоқча катта бўлиб, кўпайди, сутини ичиб, омон қолди. Ёғоч дарвозамизни бузиб, аравага юклаб олиб кетишди. Қўшни қишлоққа олиб бориб, ҳукуматини идорасига ўрнатишган экан, шу ердан ҳар ўтганимда юрагим шувиллаб кетарди. Ўша икки ўзимизникиларнинг бирига қарашли уйда бизнинг уйдан олиб кетилган катта гилам осилиб тураганига кўп бор кўзим тушган...”

Яна бир хотира. Зоит халфанинг уйида, ҳовлисио кўрасида қўлга илингудек ҳеч нарса қолмади. Шу боис, ўша “ўзимизникилар” ҳовлини уч марта сотувга қўяди. Зоит халфага ақин қариндош бўлган Акбарали уч марта ҳам сотув

пулини ёнидан тўлаб, ҳовлини сақлаб қолади.

Шарифа хола бу ёғини йиғлаб эслайди, тинглаш оғир: “Олти қиз, бир ўғил муштилпар онамнинг қўлида қолди. Бошимизга оғир кунлар келди. Дадамизнинг дарағи чиқар, деб кўп ҳаракат қилдик, аммо ҳеч жойда бизни ишлатишмади. Бир йили военкоматда ишлатишган бир одам қишлоққа келиб, Зоит халфа билан бирга қамалганларни Ўшдаги Сулаймон тоғининг орқасига олиб ўтиб, тепаликдан пастга думалатиб отишган, шу жойга кўмиб ташлашган”, деган гапни айтибди...”

Зоит халфанинг рафиқаси Саидбиби фарзандларини ўқситмай катта қилади, етим-есирларга халфа каби қўлидан келганича ёрдам беради. Далада ишлаётган тракторчиларга нон ёпиб, тирикчилигини ўтказди, баъзи нонлар ёпиштирилган жойидан тушиб, оқиб кетса, уларни оч-наҳорлар ейди, деб тандир ёлқасида турадиган енгча ичига яшириб қўяди. Уларни қаровсиз қолган болалар ейди. Саидбиби ўз фарзандидек кўраганини тутиб, катта қизлар Матхалиқ исмли бола йиллар ўтиб серфарзанд бобо бўлади, Саидбиби оламдан ўтганида, марҳумани онам деб ўзи тупроққа қўяди.

Бир муҳим гап шуки, ҳамма замонларда, ҳамма жойда ҳам юрт бошига қулфат тушганда, ташки душманлар киши душманлар ёрдамидан гоёт унумли фойдаланган. Узоққа бормаилик, Гдлян-Иванов қирғи-нида ҳам шундай бўлган. Уларга “Сенлар

Ўзбекистонга бориб, фалон вилоятнинг фалон қишлоғидаги пахтакор деҳқонни қамоққа олсан”, дейилмаган. Кимни ҳибсга олишни кўп ҳолларда “ўзимизникилар” хал қилган.

1953 йилнинг баҳори. Сталиннинг ўлимидан сўнг тирик қолган одамлар лагерлардан қайта бошлайди. Кимлардир Сибирдан ёки шимолдан оиласига хабар жўнатгани тўғрисидаги “миш-миш”лар тарқалади. Тиррик қолганлар лагерлардан абгор ҳолда, аммо озод бўлиб қайтишади. Бу тўғрида отаси Тўрақул Айтматов репрессия қилинган Роза Айтматова (Чингиз Айтматовнинг синглиси) қуйидагиларни эслайди:

“Бу ҳолат онамга куч бера бошлади. Унинг кўзларида умид учқунлари пайдо бўлди. Биз унга қараб, ҳайрон қолардик: онам болаларининг кўзи олдида ўзариб бораётганди. Яноқлари қизариб, кўзлари чакнади, ҳаракатлари ишончли ва дадил бўлиб қолди. Автобусда отам тўғрисида бирор хабар борми, дея НКВДга борар эканмиз, онам менга: “Биласанми, Роза, оталариниғизни эҳтимол Сибир ёки Узоқ Шарққа юборишган бўлиши мумкин. Ҳозир ўша тарафлардан кўпчилик қайтяпти. У тирик бўлса, бас. Ҳатто, бошқа оиласи бўлса ҳам – аҳамияти йўқ. Асосийси, у тирик бўлсин... Сенларни кўриб қанчалар қувонишини бир тасаввур этиб кўр. Афсуски, қандай вояга етганларинини кўрмади”, деди.

НКВД биносига яқинлашган, онам умид-

га тўлган ҳолда ичкарига кирди, мен эса уни кутиб, ташқарида қолдим. Бироздан сўнг эшик очилди, остонда ранги девордай оқарган онам кўринди... Онам индамай, титроқ кўллари билан менга икки варақ қозғоз узатди. Бу отамнинг ўлимидан сўнг оқлангани тўғрисидаги маълумотнома ва унинг ўлими ҳақидаги шаҳодат хати эди. Кейинчалик маълум бўлдики, НКВДчилар бизни узоқ йиллар давомида алдаб келган, отамни ўша 1938 йилиёқ отиб ташлашган экан.

Онам: “Ўйга бораган, Чингизнинг кўнглини қўптирмаслик учун йилгамаймиз. Худо асрасин, у бутунлай ётиб қолиши мумкин”, деди. Бечора онам ўзини туттишга уринар, бироқ буни нечоғли қийинчилик билан урдаётганини кўришиб турарди. Умрининг охиригача умид билан яшади, “Тўрақул тирик, у бир кун қайтиб келади ва биз яна олдиндайд бахтли яшаймиш”,

деган ишончни кўнглида ардоқлаб келди...”

Вақт ҳамма нарсани жой-жойига қўйди. Бегуноҳларнинг номи оқланди. Фарзандлар, набиралар, улардан кейинги авлодларнинг юзига ёруғлик инди. Давлатимиз раҳбари айтганидек, “муштарак тарихимизнинг ёрқин саҳифаларини ташкил этадиган маърифатпарвар аждодларимизнинг ибратли фаолиятини, уларнинг ўз қиммати ва аҳамиятини ҳамон йўқотмасдан келаётган бой меросини ҳамкор давлатлар ҳамда халқаро ташкилотлар вакиллари, таниқли хорижий олимлар билан биргаликда теран тадқиқ ва тарғиб этиш” эндиги муҳим вазифамиздир. Бу борада ибратли ишларни амалга ошираётган захматкаш олимлардан янги тадқиқотлар қутиб қоламиз.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ
Тошкент – Бишкек – Тошкент

ЎЗБЕКИСТОННИ ТАНИМОҚ БАХТИ

Бошланиши 1-саҳифада.

Мамлакатимиз мустақиллигининг 35 йиллигига муносиб туҳфа сифатида туркиялик таниқли олим Кемал Явуз Атаманиннг "Мен тани-

ган Ўзбекистон" китоби чоп этилди. Мазкур асар Республика Маънавият ва маърифат маркази, "Маърифат" тарғиботчилари жамияти ҳамда Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти ҳамкорлигида амалга оширилаётган "Маърифат элчилари" лойиҳаси доирасида ўзбек ва турк тилларида нашрга тайёрланди.

Кемал Явуз Атаман ҳуқуқшунос, сиёсатшунос, шарқшунос олим, адиб ва жамоат арбоби. У глобаллашув, Мовароуннахр цивилизацияси, тасаввуф, навоийшунослик, туркий халқлар тарихи, маданияти ва цивилизацияси бўйича кўплаб илмий тадқиқотлар муаллифи ҳисобланади. Олим кўп йиллардан буён Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги илмий-маърифий ҳамкорликни ривожлантириш, ўзбек олимлари ва мутафаккирларининг илмий меросини турк тилига таржима қилиш ва нашр этиш, қўшма илмий анжуманлар ҳамда маданий лойиҳаларни амалга оширишда фаол иштирок этиб келмоқда.

Китобнинг тақдимот маросимида давлат ва жамоат ташкилотлари раҳбарлари ва вакиллари, олимлар, академиклар, зиёлилар,

ҳисобланишини таъкидлаб, муаллифни машаққатли меҳнатлари самараси билан кутлади.

Асарда Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси, инсон қадрини улуғлашга қаратилган давлат сиёсати, ижтимоий-иқтисодий янгиланишлар, халқимиз фаровонлигини таъминлашга хизмат қилаётган ўзгаришлар ҳамда мамлакатнинг халқаро майдондаги нуфузи ҳақида холис кузатувлар ва илмий хулосалар таъсирчан баён этилган. Шунингдек, муаллифнинг 1991 йилдан буён юртимиз бўйлаб амалга оширган қатор саёҳатлари, турли ҳудудларда олиб борган илмий экспедициялари, архив ва манбалар асосидаги изланишлари, давлат ва жамоат арбоблари, олимлар, зиёлилар ҳамда оддий инсонлар билан самимий мулоқотлари жамланган.

Китоб икки қисмдан иборат бўлиб, биринчи қисмда Мовароуннахр цивилизацияси, Самарқанд, Бухоро, Хива, Термиз ва Шахрисабз каби тарихий шаҳарларнинг жаҳон тамаддунидаги ўрни, буюк алломаларнинг бой илмий-маънавий мероси, исломий маданият ривожига қўшган ҳиссаси, тасаввуф мактаблари ва туркий халқлар ўртасидаги тарихий алоқалар кенг ёритилган бўлса, иккинчи қисм Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт моделига бағишланган. Унда давлат бошқаруви тизимидаги ислохотлар, иқтисодий либераллашув, инвестиция сиёсати, рақамли трансформация, таълим ва илм-фан соҳасидаги ўзгаришлар, ёшлар сиёсати, гендер тенглиги, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, шунингдек, мамлакатнинг Марказий Осиёдаги интеграцион жараёнлар ва глобал сиёсатдаги фаол иштироки илмий таҳлил қилинган.

Тақдимот доирасида иштирокчилар китобнинг илмий аҳамияти, унинг Ўзбекистоннинг бой тарихи, миллий-маънавий мероси ва бугунги тараққиёт йўлини хориж

раҳбари Отабек Ҳасанов, академик Акмал Саидов, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, халқ шоири, сенатор Сирожиддин Сай-

йид, тарих фанлари доктори, профессор Жаннат Исмоилова мазкур ижод маҳсули нафақат Ўзбекистон ҳақидаги илмий-маърифий асар, балки хориқлик олим нигоҳида мамлакатимиз тарихи, маданияти ва замонавий тараққиётини акс эттирувчи муҳим илмий манба

аудиториясига етказишдаги ўрни ҳақида фикр алмашдилар. Муаллифнинг Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги илмий, маданий ва гуманитар ҳамкорликни ривожлантиришга қўшган ҳиссаси алоҳида эътироф этилди.

Отабек БАКИРОВ

КУЗАТУВ

Бир вақтлар адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов замонавий ўзбек шеърини ҳақида куюниб, шундай савол қўйган эди: "Нега бугунги шеъримизда ўртамеъначилик кучайиб кетяпти? Нега бир-бирига ўхшаб кетадиган эгизак шеърлар сони ортиб борапти? Нега шеърларда олам тор, ҳаёт нафаси заиф, китобийлик кучли?" Назаримизда, орадан йиллар ўтган бўлса-да, бу саволлар ҳали-ҳамон ўз аҳамиятини йўқотган эмас. Шеърнинг туғилиш ватани – юрак. Унда шоирнинг изтироби, дарди, ҳаёт ҳақидаги кузатувлари ва қалб ҳарорати мужассам бўлмаса, шеър ўқувчига таъсир қилмайди. Истеъдод билан бир қаторда, ижодкорнинг кенг тафаккури, бой тасаввури ва сўзга масъулиятли муносабати ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Шеър кўп, аммо...

Абдулла Қаҳҳорнинг "Гули бору, меваси йўқ дарахт" деган таъбири айрим шеърларга нисбатан ҳам айтилгандек туюлади. Чунки бугун шеърлар сони кўпайгани билан уларнинг барчаси ҳам бадий юксакликка эришяётгани йўқ. Айниқса, ижтимоий тармоқлар даврида ҳар кун йўлаб шеърлар эълон қилинмоқда. Афсуски, уларнинг кўпчилигида бадий мушоҳада, образли фикр ва шеърини кашфиёт етишмайди. Баъзан ҳатто оддий имло ва услубий хатолар ҳам кўзга ташланади. Натижада бундай шеърлар тез тарқалади, аммо худди шундай тез унутилади.

Ҳолбуки, ҳақиқий ижод сабр ва машаққатни талаб қилади. Абдулла Орипов "Онажон" шеърини ёзишдан аввал

узок вақт руҳий тайёргарлик кўргани маълум. Абдулла Қаҳҳор эса "Бемор" ҳикоясини ўттиз марта қайта ишлаб, шундан кейингина чоп эттирган. Бу мисоллар устозлар сўз санъатида нақадар юксак масъулият билан ёндашганини кўрсатади. Шу боис, уларнинг асарлари вақт синовидан ўтиб, бугун ҳам китобхонлар меҳрини қозониб келмоқда.

Бугунги шеърини яна бир муаммо – айрим муаллифларнинг клиппарда ижро этиладиган кўшиқ учун ёзилган савияси паст матнларни ҳам шеър сифатида тақдим этаётганидир. Бундай асарларда кўпинча миллий рух, ҳайрат, қалбни уйғотувчи образ ва чуқур маъно етишмайди. Эркин Воҳидов: "Агар шоир бўлсак, ўқувчиларнинг юзига қа-

раганда уялмайдиған мукаммал шоир бўлайди. Халқимиз – зукко халқ, олтин билан миснинг фарқини билади", деб бежиз айтмаган.

Алишер Навоий "Ҳайрат ул-аброр" достонида бадий мезонни шундай белгиллаган: "Ҳам яхши шаклга эга бўлган, ҳам гўзал маъно асосига қурилган шеър – ҳақиқий шеър"дир. Бу ҳикматлар бугун ҳам ўз қимматини йўқотган эмас. Чунки ҳақиқий шеър қалбда туғилади, меҳнат билан сайқал топади ва вақт синовидан ўтади.

Бугун шоирлар кўп. Аммо ҳақиқий шеърят учун хизмат қилаётган, ўқувчи қалбидан из қолдираётган шеърлар қанча? Ана шу савол ҳар бир ижодкорни ўйлантириши лозим.

Султонбой ДЕҲҚОНОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

ҲАЖВ

Термилиб

Жонор бородур метрўда Прў-Айфонга термилиб,
Беасос хурсанд манам мазкур жононга термилиб.

Тилпонин ойнаси магнит каби тортур мани,
Богли ўрдақ қолганидай оби равонга термилиб.

Не бало сеҳр айламишдир зехнин кути живвосида?
Кангулда пайкони шубҳа қоши камонга термилиб.

Дўстларим, айб этмағисиз, талпинди деб номаҳрама,
Тобакай ётқай фақир эски жавонга термилиб?

Ваҳки, дуруст ҳамсоёе йўқ, кирди-чикди қилсамиз,
Хом каллада хомхаёллар бўлга нонга термилиб.

Мунда диққат тортгим қистар жўяли гаплар отиб
Ки, сўқим қилгай нидо сада райҳонга термилиб.

Ҳаракатда баракат деб, бир йўталдим маънили*,
Ҳадик ичра қотди омма ман томонга термилиб.

Эл била нечпул ишим, воҳ, бош кўтармас бу кишим,
Бош кўтарса, қолғай эрди марди майдонга термилиб.

Гўё вагон қалққан мисол, бир қадам одимладим,
Ахир, чалпак ёғмас асло, кутсанг осмонга термилиб.

Боқсам, тилпонда бир даюс жилпиллаётир беҳаё,
Ё пирай! Ўлтиргон эркан безот сайтонга термилиб!

Билмадим, қандоқ қилиб урдим ўзимни ташқари,
Саттор-о, қолдинг яна орқа вагонга термилиб.

Саттор СУРОБ

* нуктадон тадқиқотчи манбаунослар далолатича,
бу тарихий ғазал тождор-қовид маъсумида ёзилган бўлиши мумкин.

Jadid
adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

Бош муҳаррир:
Иқбол МИРЗО

Муаллиф фикри тахририят фикри билан мос келмаслиги мумкин.

Тахририятга юборилган мақолалар муаллифга қайтарилмайди ва улар юзасидан изоҳ берилмайди.

Газета 2023 йил 26 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 195115 рақам билан рўйхатга олинган.

Масъул котиб: Шухрат Азизов

Навбатчи муҳаррир:
Отабек Бакиров

Адади – 18 454
Шундан:
Кирилл ёзувида – 6 877
Лотин ёзувида – 11 577
Медиа кузатувчилар – 91 497
Буюртма: Г – 839
Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.
Нашр кўрсаткичи – 222.
Ташкилотлар учун – 223.
1 2 3 4 5 6

Саҳифаловчилар:

Эркин Ёдгоров
Нигора Тошева

Манзилимиз:

Тошкент шаҳри,
Шайхонтоҳур тумани,
Навоий кўчаси, 69-уй

Телефонлар:

Қабулхона: (71) 203-24-20
Девонхона: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

"Шарқ" наشريёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.

Босмахона манзили:
Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Босишга топшириш вақти: 21:00
Босишга топширилди: 20:30

Сотувда нархи эркин.

www.jadid.uz

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАҢЛАР АКАДЕМИЯСИ

МИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ Қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди

"ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ" ЖАМОАТ ФОНДИ